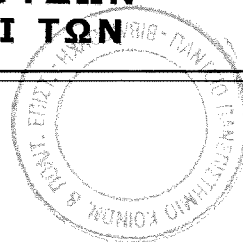

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ
ΔΙΑΚΑΛΑΔΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ**

*52
ΜΠΛΕ*

« ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΕΡΓΙΑ »

**ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ:
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ Χ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ**

**ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ:
ΜΑΡΙΑ Ν. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ
Α.Μ.: 7205 Μ 006**

ΒΟΥΛΑ – 2006

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Εισαγωγή	4
1. Ανεργία	8
1.1 Ορισμός ανεργίας	9
1.2 Ιστορική αναδρομή	10
1.3 Μορφές – είδη ανεργίας	11
1.4 Αίτια της ανεργίας	13
1.5 Η ανεργία ως οικονομικό φαινόμενο	15
1.6 Συνέπειες ανεργίας	18
1.7 Αντιμετώπιση ανεργίας	20
1.7.1 Ιστορική αναδρομή	20
1.7.2 Τρόποι αντιμετώπισης	22
1.7.2.1 Βραχυπρόθεσμα μέτρα αντιμετώπισης	23
1.7.2.2 Μακροπρόθεσμα μέτρα αντιμετώπισης	24
1.7.3 Η αντιμετώπιση της ανεργίας στην Ελλάδα	24
1.7.3.1 Ιστορική αναδρομή	24
1.7.3.2 Αντιμετώπιση στην Ελλάδα σήμερα	26
2. Τεχνολογική ανεργία	28
2.1 Εισαγωγή	29
2.2 Αίτια εμφάνισης τεχνολογικής ανεργίας	32
2.2.1 Εφαρμογή τεχνολογικών επιτευγμάτων	33

2.2.2	Επενδύσεις, ανταγωνισμός και νέα τάξη πραγμάτων	35
2.2.3	Πληροφορική	37
2.2.4	Διαδίκτυο και Ηλεκτρονικό Εμπόριο (E - commerce)	38
2.2.5	Τριτογενής τομέας	40
2.2.6	Ελλιπής επαγγελματική κατάρτιση	41
2.3	Επιπτώσεις τεχνολογικής ανεργίας	42
2.4	Η σύγχρονη πραγματικότητα	45
2.4.1	Στην Ευρωπαϊκή Ένωση	50
2.4.1.1	Ποσοστά ανεργίας	55
2.4.1.2	Λευκή Βίβλος	57
2.4.2	Η τεχνολογική ανάπτυξη στην Ελλάδα	60
2.4.3	Η ανεργία στην Ελλάδα	62
2.5	Αντιμετώπιση τεχνολογικής ανεργίας	66
2.5.1	Η σύγχρονη εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση	67
2.5.2	Δημιουργία νέων θέσεων εργασίας	68
2.5.3	Πρόσβαση πολιτών σε νέες τεχνολογίες	70
2.5.4	Ενίσχυση νέων επενδύσεων	70
2.5.5	Ανάλυση υφιστάμενων τεχνολογικών στοιχείων	71
2.5.6	Κρατικοί φορείς	73
2.5.7	Νέο οικονομικό πλαίσιο	74
2.6	Σχολιασμός του βιβλίου «Το τέλος της εργασίας και το μέλλον της»	75

3. Συμπεράσματα	80
4. Επίλογος	83
5. Βιβλιογραφία	85
5.1 Ελληνική βιβλιογραφία	85
5.2 Ξένα βιβλιογραφία	88
5.3 Σελίδες διαδικτύου	92

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«Οι σύγχρονες τεχνολογίες επανακαθορίζουν και διαμορφώνουν ριζικά όλες τις μορφές οικονομικής δραστηριότητας, καθώς και την ποιότητα ζωής των πολιτών. Όσο περισσότερο υιοθετούνται και διαχέονται στην κοινωνική και οικονομική δραστηριότητα, συντελούν στην αμεσότερη μετάβαση των χωρών στην κοινωνία της γνώσης. Η ικανότητα των πολιτών και των χωρών να προσαρμόζονται σε αυτή τη νέα πραγματικότητα αποτελεί το στοίχημα της νέας εποχής»¹.

Η ραγδαία τεχνολογική πρόοδος σε έναν κόσμο που διεθνοποιείται με επιταχυνόμενους ρυθμούς, επιδρά καταλυτικά στο ευρύτερο οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον. Η τεχνολογική έκρηξη, σε συνδυασμό με την παγκοσμιοποίηση (= mondialisation [γαλλικός όρος] ή globalisation [αγγλικός όρος] ορίζεται ως η πολύμορφη διαδικασία, με την οποία εδραιώνεται μια κατάσταση στενής αλληλεξάρτησης ανάμεσα στις διαφορετικές περιφέρειες του κόσμου και τις ποικίλες όψεις της κοινωνικής πραγματικότητας)², αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα της εποχής μας και φανερώνει τις απεριόριστες δυνατότητες της ανθρώπινης εξέλιξης. Επηρεάζει όλες τις εκφάνσεις της δραστηριότητας, με αποτέλεσμα να δημιουργεί νέα δεδομένα σε όλους τους τομείς της καθημερινότητας. Καθίσταται λοιπόν σαφές, ότι στον 21^ο αιώνα, που ήδη διανύουμε, η οικονομία θα είναι δυναμική και η ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων θα αξιολογείται σε παγκόσμιο επίπεδο.

Σε αυτά τα νέα θεσμικά πλαίσια, κανείς δεν μπορεί να αγνοήσει τα μεγάλα προβλήματα που έχουν προκύψει από την εφαρμογή των

¹ Παλευρατζής, Ανδρέας. «Αγορά Ιδεών», ετήσια ειδική έκδοση του Forum: 2006 - 2026 Παρεμβάσεις για την Ελλάδα της εξωστρέφειας, 02/12/2005.

² Chesneaux, Ch. «Οι δέκα όψεις της παγκοσμιοποίησης», *Le monde diplomatique*, τεύχος 3, 1993.

επιστημονικών επιτευγμάτων. Ένα από τα προβλήματα αυτά, που απασχολεί τις κυβερνήσεις ολοένα και περισσότερων χωρών, είναι η τεχνολογική ανεργία, η οποία προβλέπεται να λάβει ανησυχητικές διαστάσεις τα επόμενα χρόνια, παγκοσμίως. Αυτό είναι και το αντικείμενο της παρούσας μελέτης.

Στο κείμενο που ακολουθεί, γίνεται μία προσπάθεια ανάλυσης του φαινομένου της τεχνολογικής ανεργίας. Για να ανταποκρίνεται όμως, στην πραγματικότητα οποιαδήποτε πρόβλεψη ή πρόγνωση, θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το βαθύτερο νόημα της έννοιας και του περιεχομένου της ανεργίας, καθώς και το ευρύτερο πλαίσιο διαμόρφωσης των εργασιακών σχέσεων. Έτσι, στο κεφάλαιο ένα της παρούσας μελέτης, αναλύεται ως εισαγωγική έννοια η ανεργία, καθώς και οι διάφορες μορφές στις οποίες αυτή εμφανίζεται. Στη συνέχεια του ίδιου κεφαλαίου, και συγκεκριμένα στις παραγράφους 1.4 και 1.6 παρατίθενται τα αίτια που προκαλούν το φαινόμενο καθώς και τα αποτελέσματα τα οποία αυτό δημιουργεί. Η παρουσίαση όμως του φαινομένου αυτού, θα ήταν ατελής εάν δεν γινόταν και μία αναφορά στα πιθανά μέτρα αντιμετώπισής της ανεργίας, τόσο βραχυπρόθεσμα όσο και μακροπρόθεσμα, στην παράγραφο 1.7.

Στη συνέχεια, ακολουθεί το δεύτερο μέρος της παρούσας μελέτης, στο οποίο γίνεται αναφορά στην έννοια και τα χαρακτηριστικά μίας μορφής ανεργίας, της επονομαζόμενης «τεχνολογικής ανεργίας». Εφόσον αποτελεί ένα χαρακτηριστικό της σύγχρονης εποχής, σκόπιμη είναι μία αναφορά στα αίτια που το προκαλούν, στην παράγραφο 2.2, για τα οποία μέχρι και πρόσφατα δεν υπήρχε σχετική παρουσίαση στη βιβλιογραφία. Οι συνέπειες που συνεπάγεται η δημιουργία του φαινομένου της τεχνολογικής ανεργίας, παρατηρούνται ήδη τόσο στην Ελλάδα όσο και στην υπόλοιπη Ευρωπαϊκή Ένωση, και αναλύονται στα κεφάλαια 2.3 και 2.4. Λόγω αυτών των δυσμενών επιδράσεων, κρίνεται απαραίτητη η λήψη κατάλληλων μέτρων, προκειμένου για την αντιμετώπιση του

προβλήματος. Για το σκοπό αυτό προτείνονται ορισμένα στην παράγραφο 2.5.

Για την τεχνολογική ανεργία, έχουν δημοσιευθεί διάφορες μελέτες, που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν προφητικές, εφόσον αναφέρονται σε μελλοντικό από τη συγγραφή τους χρόνο, ο οποίος όμως έχει ήδη παρέλθει. «*Το τέλος της εργασίας και το μέλλον της*» συμπεριλαμβάνεται σε αυτές και ο συγγραφέας της, *Τζέρεμι Ρίφκιν*, παρουσιάζει την δημιουργία μίας νέας αγοράς εργασίας. Διαπιστώνει ότι, παρά το γεγονός ότι η τεχνολογία δημιουργεί νέα πεδία για εξειδίκευση και νέα επαγγέλματα, με το πέρασμα του χρόνου, η ισορροπία αυτή ανατρέπεται. Περισσότερες θέσεις εργασίας καταργούνται τελικά παρά δημιουργούνται. Έτσι εμφανίζεται έντονο όσο ποτέ, το φαινόμενο της «τεχνολογικής ανεργίας». Αναλυτικότερα το παρόν ζήτημα αναλύεται στην παράγραφο 2.6, που αποτελεί και την ολοκλήρωση του κεφαλαίου 2.

Κλείνοντας, ένα ξεχωριστό κεφάλαιο, το τρίτο, περιλαμβάνει τα συμπεράσματα στα οποία καταλήγει η μελέτη αυτή. Η άντληση του υλικού, ο συνδυασμός των πηγών και η εν γένει συγγραφή της εργασίας πραγματοποιήθηκε με την παραδοχή, ότι ένα θέμα όπως η «τεχνολογική ανεργία» δεν μπορεί να εξαντληθεί, ακριβώς γιατί σχετίζεται με έναν παράγοντα που εξελίσσεται διαρκώς: τον άνθρωπο.

Αν κάτι αξίζει να αναφερθεί ακόμα, είναι το γεγονός ότι η παρούσα εργασία δεν αναλύει απλώς σε θεωρητικό επίπεδο την επίδραση των τεχνολογιών στην αγορά εργασίας, αλλά εν μέρει πραγματώνει την ευρύτερη χρησιμοποίησή τους. Καθώς ένα μέρος της βιβλιογραφίας, όπως παρατίθεται στο πέμπτο κεφάλαιο, προέρχεται από το Διάδίκτυο, από επίσημες πηγές και άρθρα σε ηλεκτρονική μορφή. Το υλικό όμως που αποτέλεσε τον κυρίως κορμό για την εκπόνηση της μελέτης, προέρχεται από ένα σύνολο βιβλίων ιδιαίτερου ενδιαφέροντος, που καλύπτουν τις σύγχρονες

τεχνολογικές εξελίξεις, τόσο στο ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον, όσο και στην αγορά εργασίας.

Τέλος, θα πρέπει να ευχαριστήσω ιδιαίτερω τον επιβλέποντα καθηγητή αυτής της διπλωματικής εργασίας, κύριο *Οικονομίδη*, που με την καθοδήγησή του, την υπομονή του και τις απαραίτητες συστάσεις του, συντέλεσε στην καλύτερη ανάλυση του εξεταζόμενου θέματος, της τεχνολογικής ανεργίας.

Και φυσικά ιδιαίτερες ευχαριστίες να απευθύνω στον επιστημονικό υπεύθυνο του μεταπτυχιακού προγράμματος, κ. Σταμάτη, που μου έδωσε τη δυνατότητα συμμετοχής στο τμήμα των «Οικονομικών παραγωγής».

Α΄ ΜΕΡΟΣ

« ΑΝΕΡΓΙΑ »

1. «ΑΝΕΡΓΙΑ»

1.1 ΟΡΙΣΜΟΣ «ΑΝΕΡΓΙΑΣ»

Στην εισαγωγική αυτή παράγραφο, γίνεται μία προσπάθεια αναλυτικής παρουσίασης του όρου της ανεργίας, προκειμένου να διαλευκανθεί επακριβώς. Παρακάτω παραθέτονται λεπτομερώς ορισμένες ερμηνείες, όπως αναφέρονται στην υπάρχουσα βιβλιογραφία.

«Κοινωνικοοικονομικό φαινόμενο που συνίσταται στην ανεπάρκεια των θέσεων εργασίας, σε σχέση με όσους έχουν την ικανότητα και τη θέληση να εργαστούν, με τους όρους που ισχύουν στην αγορά εργασίας»³.

«Είναι η αδυναμία εξεύρεσης εργασίας αμειβόμενης και ανάλογης με τα προσόντα, τις ικανότητες και τις κλίσεις του ατόμου. Με τον όρο αυτό, υπονοείται η ακούσια αργία των ατόμων, που προσφέρουν την εργασία τους έναντι ημερομισθίου / μισθού ή οποιουδήποτε άλλου τρόπου αμοιβής, εξαιτίας της ελλείψεως επαγγελματικής / ειδικής εργασίας»⁴.

Με άλλα λόγια, ανεργία καλείται το οικονομικοκοινωνικό φαινόμενο κατά το οποίο υπάρχει διαθέσιμο και πρόθυμο εργατικό δυναμικό στην αγορά εργασίας, αλλά δεν υπάρχουν οι αντίστοιχες θέσεις εργασίας για να τις πληρώσουν. Η προσφορά εργασίας είναι μεγαλύτερη από τη ζήτηση ή ακόμη υπάρχει υπερβάλλουσα ζήτηση εργασίας. Σε κάθε εποχή και σε κάθε κοινωνία εμφανίζεται το φαινόμενο της ανεργίας, άλλοτε σε μικρότερη και άλλοτε σε μεγαλύτερη ένταση. Συνήθως, πλήττει τις ευπαθείς και αδύναμες κοινωνικές ομάδες καθώς και τις ομάδες εκείνες που βρίσκονται σε

³ «Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Επιστήμη & Ζωή», εκδόσεις Επιστήμη & Ζωή, 2006. Από το δικτυακό τόπο <http://www.gnosinet.gr/ez/AlphaSearch.asp?SearchTerm='ανεργία'>.

⁴ Ματακιάς, Αργύρης. «Λεξικό Εννοιών», εκδόσεις Πελεκάνος, Αθήνα, 1998.

ένα μεταβατικό στάδιο και δεν έχουν σταθεροποιήσει τη σχέση τους με το κοινωνικό σύνολο.

Τα τελευταία χρόνια το πρόβλημα της ανεργίας έχει λάβει μεγάλες διαστάσεις, τόσο στην Ελλάδα και τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όσο και παγκόσμια.

1.2 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Μετά την πρώτη πετρελαϊκή κρίση το 1973, η ανεργία σε όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Ένωσης άρχισε να παρουσιάζει αυξητική πορεία. Από τα μέσα λοιπόν αυτής της δεκαετίας και σχεδόν για περισσότερα από 20 χρόνια, το επίπεδο της ανεργίας διαμορφώνεται σε επίπεδα πολύ υψηλά σε σύγκριση με την αμέσως προηγούμενη εικοσαετία. Στα μέσα της δεκαετίας του 1980 η ανεργία στις περισσότερες χώρες του ΟΟΣΑ ήταν σε επίπεδα τρεις φορές μεγαλύτερα από τα αντίστοιχα επίπεδα στη δεκαετία του 1960. Ενδεικτικά, το 1987 οι άνεργοι στις χώρες της Ε.Ο.Κ είχαν ξεπεράσει τα 16 εκατομμύρια.

Στο πρώτο μισό της δεκαετίας του 1990 τα επίπεδα ανεργίας παραμένουν σταθεροποιημένα σε υψηλά ποσοστά, χωρίς εμφανείς τάσεις μείωσης. Το ποσοστό ανεργίας στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης παραμένει χωρίς μεταβολές σε επίπεδα κοντά στο 10% του συνολικού εργατικού δυναμικού, ενώ παρουσιάζεται συνεχή επιδείνωση με την αύξηση του ποσοστού των μακροχρονίων ανέργων. Στη δεκαετία του 1990 η ανεργία και ο κοινωνικός αποκλεισμός των ανέργων έχει αναδειχθεί ως το υπ' αριθμόν ένα κοινωνικό πρόβλημα των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με σημαντικές συνέπειες για την οικονομική ευημερία και την κοινωνική συνοχή.

Σχετικά με τη δεκαετία που διανύουμε, παρατηρούμε ότι το φαινόμενο της ανεργίας, δεν έχει παρουσιάσει σημαντική βελτίωση. Αν και μία σειρά από μέτρα έχουν ληφθεί, προκειμένου στην αντιμετώπισή του, παραμένει σε επίπεδα αρκετά υψηλά. Η Ελλάδα, ως χώρα μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, υποχρεούται στην σύγκλιση των οικονομικών της μεγεθών, με αυτά των υπολοίπων χωρών. Έτσι, τα τελευταία χρόνια γίνεται μία προσπάθεια συγκράτησης του ποσοστού σε χαμηλά επίπεδα, που όμως δεν επιτυγχάνεται πλήρως.

1.3 ΜΟΡΦΕΣ – ΕΙΔΗ ΑΝΕΡΓΙΑΣ

Η ανεργία αποτελεί το μεγαλύτερο πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό πρόβλημα των τελευταίων δεκαετιών. Σε μία κοινωνία μπορεί να παρουσιαστεί με διάφορες μορφές, καθώς ποικίλουν τα αίτια που την προκαλούν. Ωστόσο, η εμφάνιση μίας μορφής δεν αναιρεί την πιθανότητα ύπαρξης παραπάνω ειδών ταυτόχρονα. Πιο συγκεκριμένα, η βιβλιογραφία αναφέρει τα εξής είδη:

1. Ανεργία τριβής (frictional unemployment). «Συνήθως απαιτείται κάποιο χρονικό διάστημα μεταξύ της εγκατάλειψης μίας εργασίας και της απασχόλησης σε κάποια άλλη, ακόμη και όταν αυτή είναι διαθέσιμη. Έτσι λοιπόν, πάνω σε μόνιμη βάση, κάποιο ποσοστό του εργατικού δυναμικού δεν απασχολείται εξαιτίας αυτού του λόγου, ανεξάρτητα από το στάδιο ανάπτυξης αυτής της οικονομίας»⁵. Στην μόνιμη και μακροπρόθεσμη ανανέωση του εργατικού δυναμικού οφείλει την εμφάνισή της η ανεργία τριβής. Για παράδειγμα, μετά τη συνταξιοδότηση των εργαζομένων απαιτείται συνήθως η μεσολάβηση κάποιου διαστήματος για την πρόσληψη νέων,

⁵ Βαβούρας, Ιωάννης. «Οικονομική Πολιτική», εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1998.

νέοι άνεργοι απόφοιτοι δεν αποδέχονται αμέσως οποιαδήποτε προσφερόμενη εργασία αλλά αναζητούν θέσεις που ανταποκρίνονται στα προσόντα τους, ενώ στην ίδια κατάσταση βρίσκονται εργαζόμενοι, οι οποίοι έχουν απολυθεί και ζητούν μία νέα θέση ανάλογη με την επαγγελματική τους εμπειρία. Παρατηρούμε λοιπόν, ότι η ανεργία τριβής προέρχεται από την έλλειψη πληροφόρησης των ατόμων που αναζητούν συγκεκριμένη θέση στην τοπική αγορά εργασίας.

-
2. Κυκλική ανεργία (cyclical unemployment). Σε περιόδους οικονομικής ύφεσης, η οποία αποτελεί φάση του «οικονομικού κύκλου», παρουσιάζεται μείωση των εισοδημάτων και κατ' επέκταση μείωση της συνολικής ενεργού ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες. Συνεπεία αυτού, αποτελεί η αδυναμία απορρόφησης παραγωγικών συντελεστών και κυρίως της εργασίας. Η κάμψη αυτή της οικονομικής δραστηριότητας επηρεάζει με αυτόν τον τρόπο την απασχόληση. Ένταση του φαινομένου παρατηρείται σε περιόδους ύφεσης, ενώ εξαλείφεται σε περιόδους οικονομικής μεγέθυνσης.
 3. Κυμαινόμενη – Εποχική. Οφείλεται στις διακυμάνσεις των συνθηκών προσφοράς και ζήτησης που επικρατούν στην αγορά εργασίας. Η ανεργία αυτού του είδους θα μπορούσε να χαρακτηριστεί κατά μία έννοια ως ανεργία τριβής, εφόσον προκαλείται από το χρονικό διάστημα για την εξασφάλιση νέας θέσης από τους εποχικά ανέργους. Αναμφισβήτητα όμως, η διάρκεια παραμονής χωρίς εργασία από άτομα οικονομικά ασθενή, την καθιστά σημαντικότερο πρόβλημα από την ανεργία τριβής
 4. Διαρθρωτική ανεργία (structural unemployment). Οι συνεχείς διαρθρωτικές μεταβολές που παρατηρούνται στην οικονομία, οδηγούν την αγορά εργασίας σε αδυναμία προσαρμογής στο νέο περιβάλλον, με αποτέλεσμα την εμφάνιση διαρθρωτικής

ανεργίας. Τέτοιοι λόγοι είναι η ραγδαία τεχνολογική πρόοδος, η γεωγραφική αναδιάταξη των επιχειρήσεων και οι μεταβολές στην επαγγελματική σύνθεση του εργατικού δυναμικού. Συνεπώς, ο διεθνής ανταγωνισμός σε συνδυασμό με την τεχνολογία, συνεπάγονται την εξαφάνιση ορισμένων θέσεων εργασίας ή ορισμένων επαγγελματικών ειδικοτήτων, ενώ είναι πολύ μικρότερου βαθμού η δημιουργία νέων. Αυτή η μορφή της διαρθρωτικής ανεργίας, η οποία χαρακτηρίζει τις αναπτυσσόμενες οικονομίες και προκαλείται από την απότομη τεχνολογική εξέλιξη, ονομάζεται «τεχνολογική ανεργία». Η διαρθρωτική ανεργία και ιδίως η τεχνολογική ανέρχεται σε 30-40% του συνόλου της ανεργίας στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

1.4 ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ

Η ανεργία μπορεί να εμφανιστεί σε μία οικονομία με τις παραπάνω μορφές. Ωστόσο, για κάθε μία από αυτές υπάρχει μία αιτία που την προκαλεί και παράλληλα αποτελεί τον λόγο διαχωρισμού τους. Παρακάτω συγκεντρώνονται ορισμένα φαινόμενα, τα οποία φαίνεται να οδηγούν την οικονομία στην εμφάνιση αυτού του προβλήματος, που συναντάται ιδιαίτερα έντονο στις μέρες μας. Ενδεικτικά αναφέρονται τα εξής:

- Ο πληθωρισμός και η ανυπαρξία επενδύσεων εξαιτίας της γενικότερης διεθνούς οικονομικής ύφεσης.
- Ο αθέμιτος ανταγωνισμός στην ελεύθερη αγορά, όπου οδηγεί σε καταστροφή των λεγόμενων «μικρών επιχειρήσεων».
- Η αστυφιλία του αγροτικού πληθυσμού.
- Η δομή της κοινωνίας που στηρίζεται στην ανισότητα. Αφενός υπάρχουν οι κοινωνικές ομάδες, οι οποίες χαρακτηρίζονται από

ευημερία, λόγω εξασφαλισμένης εργασίας, και αφετέρου οι ομάδες των ανέργων και των περιθωριακών, οι οποίοι αποτελούν τα υποβαθμισμένα κοινωνικά στρώματα.

- Ο ελλιπής επαγγελματικός προσανατολισμός, κυρίως στην Ελλάδα. Παρατηρείται το φαινόμενο της ειδίκευσης αποφοίτων σε ειδικότητες, χωρίς να υπάρχει ταυτόχρονη δυνατότητα απορρόφησής τους σε θέσεις εργασίας.
- Η έλλειψη αξιοκρατίας στις προσλήψεις.
- Η παραδοσιακή νοοτροπία αναφορικά με τα χειρωνακτικά επαγγέλματα, τα οποία θεωρούνται κατώτερα από τα πνευματικά. Ειδικά στη χώρα μας, παρατηρείται το φαινόμενο, με αποτέλεσμα να προτιμάται η ανεργία του πτυχιούχου από την χειρωνακτική εργασία. Η νεοελληνική νοοτροπία αντιμετωπίζει την απόκτηση πτυχίου ως μέσο κύρους, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η μελλοντική επαγγελματική του αξιοποίηση.
- Η ανυπαρξία παραγωγής πρωτογενή και δευτερογενή τομέα στην Ελλάδα. Βιομηχανικοί κλάδοι στρατηγικής σημασίας, όπως η βαριά βιομηχανία (αυτοκινητοβιομηχανία, βιομηχανία ηλεκτρικού εξοπλισμού) που έπρεπε να αποτελούν την εθνικής οικονομίας είναι σχεδόν ανύπαρκτοι. Αυτό συνεπάγεται απουσία θέσεων δεκάδων εργασίας.
- Παραοικονομία και μερική απασχόληση σε θέσεις εργασίας με προσωρινή επαγγελματική αποκατάσταση.
- Η ραγδαία τεχνολογική πρόοδος, οδηγεί στην απαξίωση ορισμένων επαγγελμάτων και στη δημιουργία της ανάγκης για περαιτέρω επαγγελματική εξειδίκευση που δεν είναι πάντα εφικτή.

Οι παραπάνω λόγοι οδηγούν στην εμφάνιση και συντήρηση του φαινομένου της ανεργίας, σε διάφορες μορφές, όπως αυτές

προαναφέρθηκαν. Σε άλλες οικονομίες πέραν της ελληνικής ενδεχομένως να υφίστανται και κάποιοι πρόσθετοι λόγοι, που όμως είναι άστοχο να αναλυθούν στην παρούσα μελέτη, εφόσον δεν αποτελούν πραγματικότητα για την χώρα μας.

1.5 Η ΑΝΕΡΓΙΑ ΩΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ⁶

Η ανεργία αναλύθηκε από τις διάφορες οικονομικές θεωρίες και καθεμία από αυτές την αντιμετώπισε με έναν ξεχωριστό τρόπο. Παρακάτω παραθέτονται οι βασικές αντιλήψεις και θεωρίες τεσσάρων οικονομικών σχολών σχετικά με το φαινόμενο αυτό.

1. Νεοκλασική προσέγγιση.

Η θεωρία αυτή, διαμορφώθηκε μέσα από την οικονομική κρίση της δεκαετίας του 1970, στην οποία σημειώθηκε άνοδος του πληθωρισμού και της ανεργίας αλλά και παράλληλη αύξηση των δημοσίων ελλειμμάτων και του δημόσιου χρέους. Μέχρι τότε εφαρμόζονταν οι Κεϋνσιανές μέθοδοι, που σκοπό είχαν την τόνωση της ζήτησης και τη μετατροπή της ανεργίας από κυκλική σε διαρθρωτική. Όμως, η αδυναμία αντιμετώπισης του φαινομένου ήταν ορατή και η ανεργία αποτελούσε μόνιμο πρόβλημα. Σύμφωνα λοιπόν με την Νεοκλασική θεωρία, ο πλήρης ανταγωνισμός στην αγορά εργασίας είναι η απάντηση στο πρόβλημα της ανεργίας. Μόνο κάτω από αυτές τις συνθήκες η αγορά θα λειτουργήσει προκειμένου να απορροφήσει το πλεονάζον εργατικό δυναμικό. Συνεπώς η ανεργία οφείλεται στην έλλειψη ευελιξίας στην αγορά εργασίας.

⁶ Κουζή, Γ. «Το φαινόμενο της απασχόλησης: Βασικά χαρακτηριστικά και προσδιοριστικοί παράγοντες ανάπτυξής του», εκδόσεις του ΙΝ.Ε. / Γ.Σ.Ε.Ε., τεύχος 3, Ιούλιος - Σεπτέμβριος 1995.

Το μικροοικονομικό επίπεδο ανάλυσης αποτελεί το περιβάλλον των Νεοκλασικών. Σε αυτό το πλαίσιο, με βάση την προσφερόμενη και ζητούμενη ποσότητα εργασίας, προσδιορίζεται ένας μισθός ισορροπίας. Επιπρόσθετα, θεωρείται ότι η ανεργία είναι εκούσια. Συνεπώς, η ανεργία δημιουργείται εφόσον τα άτομα δεν αποδέχονται το μισθό ισορροπίας, είτε γιατί τον θεωρούν χαμηλό είτε γιατί θεωρούν την εργασία κατώτερη των προσδοκιών τους. Καταλήγουν λοιπόν στην έλλειψη ευελιξίας των μισθών, που με τη σειρά της οδηγεί την αγορά εργασίας σε ασταθή ισορροπία.

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε ότι η Νεοκλασική θεωρία προσπαθεί να ερμηνεύσει την ανεργία σαν ένα φαινόμενο, το οποίο δεν σχετίζεται με την ανάπτυξη αλλά με εξωγενείς παράγοντες, όπως η αδυναμία μείωσης των μισθών. Θεωρεί δηλαδή ότι η αδυναμία της αγοράς εργασίας να λειτουργήσει σε συνθήκες τέλει ανταγωνισμού έχει σαν συνέπεια την ανεργία. Η λύση θα δοθεί αν καταργηθεί κάθε περιορισμός στην αγορά εργασίας.

2. Κεϋνσιανή προσέγγιση.

Βασική διαφορά με τους Νεοκλασικούς αποτελεί το γεγονός ότι Κεϋνσιανοί αποδέχονται την ανεργία ως ακούσια. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, το επίπεδο απασχόλησης προσδιορίζεται από την αναμενόμενη ζήτηση για το προϊόν, από τις τεχνικές συνθήκες παραγωγής και από την παραγωγικότητα της εργασίας. Αναφέρεται επίσης στον ρόλο που διαδραματίζει η τεχνολογία αναφορικά με την μεταβολή του προϊόντος και την παραγωγικότητα της εργασίας. Η τεχνολογία μπορεί να οδηγήσει στην αύξηση του παραγόμενου προϊόντος, είτε με το ίδιο εργατικό δυναμικό, είτε με περισσότερο. Όμως, η αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας μπορεί να οδηγήσει τελικά, κάτω από συγκεκριμένες προϋποθέσεις, σε ανεργία.

Σύμφωνα με την Κεϋνσιανή θεωρία η ανεργία μπορεί να μειωθεί, μέσα από μια πολιτική τόνωσης της ενεργούς ζήτησης, η οποία με την σειρά της θα επηρεάσει θετικά την παραγωγή προϊόντος άρα και την απασχόληση.

3. Ριζοσπαστική προσέγγιση.

Σύμφωνα με την παρούσα θεωρία, το βασικό στοιχείο είναι η ~~συσσώρευση κεφαλαίου στις εξελίξεις της αγοράς εργασίας. Αναλύει~~ και περιγράφει όλους εκείνους τους παράγοντες, οι οποίοι είναι καθοριστικοί για την είσοδο του εργατικού δυναμικού στην αγορά εργασίας.

Το φαινόμενο της ανεργίας θα οξυνθεί, εάν παρουσιαστεί μεταβολή στην παραγωγικότητα χωρίς όμως να συνοδεύεται από αντίστοιχη μεταβολή της παραγωγής. Κατά κύριο λόγο το γεγονός αυτό οφείλεται στην εισαγωγή νέων τεχνολογιών. Οι επιχειρήσεις, στην προσπάθεια της μεγιστοποίησης του κέρδους, οδηγούνται στη μείωση του κόστους παραγωγής, μέσα από την όλο και λιγότερη χρήση του μεταβλητού κεφαλαίου.

Για την παραγωγή της νέα τεχνολογίας απαιτείται συσσώρευση του κεφαλαίου. Όμως, εάν το επίπεδο τεχνολογίας παραμείνει αμετάβλητο, τότε η απασχόληση εξαρτάται άμεσα από τον βαθμό συσσώρευσης του κεφαλαίου.

Η ανεργία προκύπτει από την διαφορά μεταξύ του εργατικού δυναμικού και των απασχολούμενων. Η αύξησή της μπορεί να προκύψει, είτε από την μείωση των απασχολούμενων (με σταθερό το εργατικό δυναμικό), είτε από την αύξηση του εργατικού δυναμικού (με σταθερό τον αριθμό των απασχολούμενων). Η μεταβολή όμως του αριθμού των απασχολούμενων εξαρτάται άμεσα από τον βαθμό συσσώρευσης του κεφαλαίου, ενώ η μεταβολή του εργατικού δυναμικού μπορεί να εξαρτάται από παράγοντες όπως η αύξηση των

γεννήσεων, η είσοδος στην αγορά εργασίας ομάδων που μέχρι τότε δεν εργαζόντουσαν, αλλά και η είσοδος μεταναστών (νόμιμων ή παράνομων).

4. Μαρξιστική προσέγγιση.

Η προσέγγιση αυτή ερμηνεύει τα αίτια της ανεργίας ~~στηριζόμενοι στην υπέρ συσσώρευση του κεφαλαίου όπως έχει~~ διατυπωθεί από τον Μαρξ. Η υπέρ συσσώρευση κεφαλαίου, είναι παραγωγή μέσων παραγωγής που λειτουργούν μόνο με μειωμένο ποσοστό κέρδους. Δηλαδή πληθαίνει το κεφάλαιο που μένει αδρανές χωρίς να μπαίνει στην παραγωγή γιατί το ποσοστό κέρδους είναι μικρό. Οι συνέπειες της υπέρ συσσώρευσης είναι ο περιορισμός της παραγωγής, η καταστροφή του πλεονάζοντος κεφαλαίου και τελικά η ανεργία. Έτσι δημιουργούνται οι συνθήκες μέσα από τις οποίες το ποσοστό κέρδους θα γίνει ικανοποιητικό. Οι επιχειρήσεις λοιπόν, παράγουν εξαιτίας του ανταγωνισμού περισσότερα εμπορεύματα από αυτά που η αγορά μπορεί να απορροφήσει. Σαν αποτέλεσμα δημιουργείται αναστολή των επενδύσεων, με συνέπεια την αύξηση της ανεργίας. Η χρήση της τεχνολογικής προόδου στην προσπάθεια να περιορισθεί η ανεργία, οδηγεί σε κατάργηση σημαντικού αριθμού θέσεων απασχόλησης. Από την άλλη πλευρά ο ανταγωνισμός και η προσπάθεια μεγιστοποίησης του μεριδίου της αγοράς και κατά συνέπεια του κέρδους, προκαλεί τελικά περαιτέρω απώλεια θέσεων εργασίας.

1.6 ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ

Το φαινόμενο της ανεργίας προκαλεί μία σειρά, τόσο οικονομικών, όσο και κοινωνικών επιπτώσεων, οι οποίες εν μέρει

αφορούν στο ευρύτερο σύνολο και εν μέρει το ίδιο το άτομο. Σε κάθε κοινωνία τα αποτελέσματα της εμφάνισης της ανεργίας παρουσιάζονται με διαφορετικές μορφές, ανάλογα με την δεδομένη οικονομική φάση στην οποία βρίσκεται η οικονομία, το επίπεδο ανάπτυξής της και τον τρόπο με τον οποίο είναι δομημένη.

Συνοπτικά όμως, οι δυσμενείς επιπτώσεις που συνήθως συνοδεύουν το φαινόμενο αυτό μπορούν να συγκεντρωθούν στα παρακάτω.

Για το ευρύτερο σύνολο:

- Απώλεια εργατικής δύναμης για την οικονομία στην οποία εμφανίζεται το συγκεκριμένο πρόβλημα.
- Απεργίες και αναταράξεις της κοινωνικής και οικονομικής συνοχής.
- Ρατσιστικά φαινόμενα και εμφάνιση ξενοφοβίας.
- Δημιουργία ενός ευάλωτου πολιτικού συστήματος, με αποτέλεσμα να καλλιεργείται ένα μη σταθερό κλίμα.
- Αυξανόμενη εγκληματικότητα.
- Τάσεις περιθωριοποίησης.
- Μείωση αμοιβών των εργαζομένων, λόγω υπερβάλλουσας προσφοράς εργασίας.

Για τα μεμονωμένα άτομα:

- Αίσθημα κατωτερότητας, απαισιοδοξίας και πνευματική νωθρότητα.
- Αδυναμία υιοθέτησης αξιών και ιδανικών.
- Οικονομική εξαθλίωση. Οι άνεργοι περιθωριοποιούνται και υπονομεύεται το δικαίωμα της ζωής τους.

- Αντικοινωνική συμπεριφορά, η οποία προκαλείται από την στέρηση και την απόγνωση στην οποία ωθούνται οι άνεργοι.
- Αρνητική επιρροή και αποθάρρυνση του νέου εργατικού δυναμικού που εισέρχεται στην παραγωγική διαδικασία.
- Απουσία θετικών αποτελεσμάτων τα οποία καλλιεργούνται στην ψυχολογία του ατόμου από την εργασία, όπως είναι η αυτοπεποίθηση, το πνεύμα της συνεργασίας και της αλληλεγγύης, η υπευθυνότητα και η συνέπεια.

1.7 ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ

1.7.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Αναφερόμενοι στο πρόσφατο παρελθόν, διαπιστώνουμε ότι εφαρμόστηκαν ποικίλες πολιτικές αντιμετώπισης του προβλήματος της ανεργίας, οι οποίες μετέβαλλαν κατά καιρούς τους στόχους, που προσπαθούσαν να επιτεύξουν. Προκειμένου για βελτίωση της λειτουργίας των αγορών εργασίας των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μειώθηκαν οι διαρθρωτικές ανισορροπίες μεταξύ τους.

Σε πολλές από αυτές, θεωρήθηκε απαραίτητη η αναδιοργάνωση του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης της ανεργίας και των κοινωνικών βοηθημάτων προς τους ανέργους (γραφεία εργασίας). Παράλληλα, αναπτύχθηκε το σύστημα τεχνικής κατάρτισης σε ορισμένες χώρες (π.χ. στη Γερμανία).

Πιο συγκεκριμένα, το 1964 εκδόθηκε η οδηγία του ΟΟΣΑ, σύμφωνα με την οποία οι χώρες μέλη του Οργανισμού θα έπρεπε να εφαρμόσουν υιοθετήσουν πολιτικές απασχόλησης με τρεις στόχους:

1. την αγορά εργασίας, με σκοπό την βελτίωση της λειτουργίας της,

2. τις διάφορες ομάδες του πληθυσμού μέσα στην αγορά, προκειμένου να οδηγηθούν σε μία ευνοϊκότερη θέση, και
3. την οικονομική μεγέθυνση, με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι δυνατή η προσαρμογή του εργατικού δυναμικού.

Στην περίοδο αυτή, σημειώνεται συνεχής οικονομική ανάπτυξη, η οποία με τη σειρά της οδηγεί σε πλήρη απασχόληση. Έτσι βελτιώνονται οι συνθήκες στην αγορά εργασίας σε ένα ικανοποιητικό βαθμό. Όμως, μετά τις δύο ενεργειακές κρίσεις της δεκαετίας του 1970, κάνει την εμφάνισή του ο πληθωρισμός. Το γεγονός αυτό οδηγεί σε αναθεώρηση των μέχρι τότε μέτρων αντιμετώπισης. Μέχρι το τέλος της δεκαετίας εφαρμόζονται πολιτικές περιορισμού, αφενός των κρατικών παρεμβάσεων, και αφετέρου του ρόλου των εργατικών ενώσεων.

Η ύφεση στην αγορά εργασία συνεχίζεται, με αποτέλεσμα να θεωρηθούν υπαίτιες οι προηγούμενες παρεμβάσεις, εφόσον το εργατικό δυναμικό αδυνατούσε να προσαρμοστεί στις διαρθρωτικές μεταβολές. Έτσι, εφαρμόζονται νέα μέτρα, τα οποία περιελάμβαναν την επιδότηση των εργοδοτών για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και την πρόσληψη ανέργων.

Σύμφωνα με στοιχεία του ίδιου του ΟΟΣΑ, τα παραπάνω μέτρα απέτυχαν στην αντιμετώπιση του προβλήματος της ανεργίας, λόγω της περιοριστικής πολιτικής που εφαρμοζόταν σε διεθνές επίπεδο. Τα προγράμματα ενεργητικής πολιτικής εγκαταλείφθηκαν, αφού η οικονομική πολιτική μετατράπηκε σε περιοριστική, ήδη από τη δεκαετία του 1970.

Η ίδια κατάσταση επικράτησε σε όλη τη δεκαετία του 1980. τότε, αναφέρθηκαν και πάλι τα εμπόδια στη διαρθρωτική μεταβολή. Στη δεκαετία του 1990 τα μέτρα αυτά καλούνται να συμβάλλουν στην επανένταξη των ανέργων, εξαιτίας των δημογραφικών και τεχνολογικών εξελίξεων.

Τα παραπάνω δεν δείχνουν μόνο τις αλλαγές των πολιτικών στόχων των εκάστοτε επιλογών, ούτε το γενικό οικονομικό και πολιτικό πλαίσιο, αλλά δείχνουν ταυτόχρονα και τις αλλαγές στο περιεχόμενο των συγκεκριμένων μέτρων.

1.7.2 ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ

Τρόποι αντιμετώπισης του προβλήματος της ανεργίας εφαρμόζονται σε διάφορες χώρες, ανάλογα με την μορφή στην οποία αυτή υφίσταται. Τα μέτρα αυτά άλλοτε αναφέρονται στο άτομο, άλλοτε στην επιχείρηση και άλλοτε πάλι στο ευρύτερο οικονομικό και κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο ποίο βρίσκεται η αγορά εργασίας. Η πραγματικότητα έγκειται στο γεγονός ότι η ανεργία θα πρέπει να αντιμετωπιστεί συνολικά και καθολικά σε όλο της το εύρος. Απαιτούνται βαθιές δομικές και θεσμικές μεταβολές, αλλά και άλλη κλίμακα αξιών, για να δημιουργηθεί ένα νέο πλαίσιο μέσα στην ήδη υπάρχουσα αγορά εργασίας.

Πριν τη λήψη όμως, οποιονδήποτε μέτρων για την αντιμετώπιση του προβλήματος, θα πρέπει να πληρούνται ορισμένες προϋποθέσεις προκειμένου να υπάρξει αποτελεσματική εφαρμογή τους.

Πρώτον, κεφαλαιώδους σημασίας είναι ο σαφής καθορισμός των στόχων ενός προγράμματος δράσης. Με τον τρόπο αυτό, εξασφαλίζεται η επιτυχημένη εφαρμογή του συγκεκριμένου προγράμματος. Επιπλέον, γίνεται εφικτή μία τελική αξιολόγησή μετά την ολοκλήρωσή του.

Δεύτερον, κάθε νέο πρόγραμμα, οφείλει να συμβαδίζει με την γενικότερη πολιτική που ασκείται από του δημόσιους φορείς για την αντιμετώπιση της ανεργίας.

Τρίτον, η επιτυχία ενός προγράμματος προϋποθέτει ένα αναπτυγμένο σύστημα ασφαλιστικής κάλυψης των ανέργων

Τέταρτον, οι διαφορετικές πολιτικές που στοχεύουν στην μείωση της ανεργίας, είναι περισσότερο αποτελεσματικές όταν λαμβάνονται υπόψη οι πραγματικές ανάγκες των ανέργων.

Προκειμένου η παρούσα ανάλυση να είναι περισσότερο ακριβής, θεωρείται σκόπιμο να γίνει διάκριση μεταξύ των βραχυπρόθεσμων και των μακροπρόθεσμων μέτρων αντιμετώπισης.

1.7.2.1 ΒΡΑΧΥΠΡΟΘΕΣΜΑ ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ

Αναφέρονται σε στόχους οι οποίοι είναι εφικτοί και πραγματοποιήσιμοι για ένα διάστημα ορισμένων χρόνων, μέσα στο οποίο θα εμφανιστούν τα πρώτα αποτελέσματα.

- εισαγωγή επαγγελματικού προσανατολισμού των νέων στην παιδεία,
- εφαρμογή προγραμμάτων επανένταξης ανέργων στην αγορά εργασίας,
- αναβάθμιση της τεχνικής εκπαίδευσης,
- επαγγελματική επιμόρφωση,
- μείωση του ορίου συνταξιοδότησης για την προώθηση των νέων,
- αξιοκρατικές προσλήψεις,
- κατάργηση της πολυθεσίας,
- αξιοποίηση για παραγωγικές επενδύσεις των κοινοτικών πόρων.
- δημιουργία ενός δικτύου παροχής συμβουλευτικών υπηρεσιών προς τους άνεργους.

1.7.2.2 ΜΑΚΡΟΠΡΟΘΕΣΜΑ ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ

Τα μέτρα αυτά αναφέρονται μία γενικότερη μεταβολή της υπάρχουσας πολιτικής αντιμετώπισης της αγοράς εργασίας και της απασχόλησης:

- αξιοποίηση της υπάρχουσας τεχνολογίας, η οποία θα οδηγήσει σε μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα της εργασίας και άρα σε σμίκρυνση του ωραρίου,
- ανακατανομή του εθνικού εισοδήματος προς όφελος των οικονομικά ασθενέστερων στρωμάτων,
- καθορισμός των πραγματικών ανθρώπινων αναγκών για το μοντέλο της κατανάλωσης,
- προσαρμογή της χώρας στις επικρατούσες διεθνείς οικονομικές συνθήκες,
- επεκτατική μακροοικονομική πολιτική.

1.7.3 Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

1.7.3.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Κατά τη δεκαετία του 1980, πραγματοποιείται στην Ελλάδα μία προσπάθεια καταπολέμησης της ανεργίας, στηριζόμενη στην χρηματοδότηση του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου. Έτσι, το θέμα της διαχείρισης των διαφόρων προγραμμάτων δεν είχε πρωτεύουσα σημασία. Μέχρι και το τέλος της δεκαετίας, οι πολιτικές απασχόλησης δεν ήταν σπουδαίο μέρος της ευρύτερης οικονομικής πολιτικής

παρέμβασης στην απασχόληση. Σημειώνονται μόνο ορισμένα προγράμματα μικρής σημασίας, που σκοπό είχαν την ενίσχυση της γεωγραφικής κινητικότητας του εργατικού δυναμικού.

Οι πολιτικές παρέμβασης στην αγορά εργασίας στην Ελλάδα, φανερώνουν τον μη ουσιώδη ρόλο που καταλαμβάνουν στην ελληνική πολιτική σκηνή. Οι ουσιώδεις θεσμικές μεταβολές προκύπτουν από τις παρεμβάσεις των διεθνών οργανισμών. Προφανές παράδειγμα αυτού, αποτελεί και ο τρόπος οργάνωσης του

Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ.). Την περίοδο αυτή δημιουργούνται οι σχολές μαθητείας, ως μία ένδειξη λήψης αποφασιστικών μέτρων με στόχο την επαγγελματική κατάρτιση του εργατικού δυναμικού. Πέρα από αυτό, αναπτύσσεται ένα δίκτυο υπηρεσιών, το οποίο αποβλέπει στην καταβολή επιδομάτων. Έτσι, δεν προωθούνται πολιτικές βελτίωσης της υφιστάμενης κατάστασης της αγοράς εργασίας, ούτε τονώνεται η προσφορά και ζήτηση εργασίας, μέσω του επαγγελματικού προσανατολισμού και της συμβουλευτικής.

Ο Ο.Α.Ε.Δ. στην δεκαετία του 1980, δεν είχε την ικανότητα να αντεπεξέλθει στη διάγνωση των αναγκών σχετικά με την τοποθέτηση ανέργων σε κενές θέσεις εργασίας. Χωρίς αυτή τη βασική προϋπόθεση δεν είναι δυνατόν η εφαρμογή των πολιτικών αντιμετώπισης να επιφέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα. Ακόμη λοιπόν και σε περιόδους επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής, τα προγράμματα παρουσίασαν σημαντικά προβλήματα. Συνεπώς, διαφαίνεται η αδυναμία προσαρμογής του Ο.Α.Ε.Δ. στις οικονομικές και κοινωνικές μεταβολές που παρουσιάστηκαν στην ελληνική αγορά εργασίας.

Στις μέρες μας, διαφαίνεται ότι στην Ελλάδα παρουσιάζονται σημαντικές καθυστερήσεις σχετικά με τη λήψη μέτρων αντιμετώπισης, σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης. Παρόλη την είσοδο της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, οι διαφορές

είναι εμφανείς σχεδόν σε όλες τις πτυχές της οργανωμένης πολιτικής. Κρίνοντας από το ποσοστό του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος που δαπανά η χώρα μας για παρεμβάσεις στην αγορά εργασίας, παρατηρείται ότι βρίσκεται στις τελευταίες θέσεις σε σχέση με τις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το γεγονός αυτό είναι ανησυχητικό, δεδομένου του υψηλού ποσοστού της μακροχρόνιας ανεργίας.

1.7.3.2 ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΣΗΜΕΡΑ

Οι πολιτικές παρέμβασης στην αγορά εργασίας διαμορφώνονται και εφαρμόζονται μέσω του Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ.), υπό την εποπτεία του Υπουργείου Εργασίας. Σήμερα υπάρχουν δύο πολύ σημαντικά προγράμματα, τα οποία εφαρμόζονται εκτενώς από πολυάριθμες επιχειρήσεις και είναι το «πρόγραμμα ενδοεπιχειρησιακής κατάρτισης» καθώς και το «σύστημα ταχύρυθμης επαγγελματικής κατάρτισης».

1. Το Πρόγραμμα Ενδοεπιχειρησιακής Κατάρτισης

Ο Ο.Α.Ε.Δ. δύναται να χρηματοδοτεί, με ποσοστό μέχρι 30%, προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης και επιμόρφωσης του εργατικού δυναμικού. Τα προγράμματα αυτά θα πρέπει να εφαρμόζονται από Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου (Ν.Π.Ι.Δ.) ή ιδιωτικές επιχειρήσεις μετά από σχετική έγκριση. Σκοπός του προγράμματος αυτού είναι, από τη μία η αύξηση της παραγωγικότητας μέσα από την ενδοεπιχειρησιακή κατάρτιση, και από την άλλη η προώθηση της απασχόλησης στον ιδιωτικό τομέα.

2. Το Σύστημα Ταχύρυθμης Επαγγελματικής Κατάρτισης

Σήμερα ο ΟΑΕΔ παρέχει κατάρτιση σε αυτοτελείς σχολές καθώς και στις ενδοεπιχειρησιακές σχολές. Με το πρόγραμμα αυτό,

προσφέρεται κατάρτιση σε πολλές ειδικότητες κυρίως του δευτερογενούς τομέα. Έτσι, άνεργοι που επιθυμούν περαιτέρω κατάρτιση ή άτομα που δεν τους δόθηκε η ευκαιρία να πραγματοποιήσουν σπουδές στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, μπορούν να αποκτήσουν τις γνώσεις, που θα αποτελέσουν εφόδιο για την επαγγελματική τους αποκατάσταση.

Β' ΜΕΡΟΣ

«ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΕΡΓΙΑ»

2. « Τ Ε Χ Ν Ο Λ Ο Γ Ι Κ Η Α Ν Ε Ρ Γ Ι Α »

2.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Δεν είναι πολλές δεκαετίες πριν, που η τεχνολογία θεωρούνταν ότι θα οδηγήσει με βεβαιότητα στην βελτίωση των κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών. Η πρώτη επαφή με την ~~τεχνολογική πρόοδο επέφερε νέες συνθήκες στην αγορά εργασίας με~~ τη χρήση καινοτόμων μηχανημάτων και εργαλείων. Η πληροφορική, η ρομποτική και οι τηλεπικοινωνίες διευκόλυναν την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών με πρωτόγνωρο τρόπο. Έως και το 1990, παρουσιάστηκε μία μεταβολή στο ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον, η οποία συντέλεσε στην ποσοτική αύξηση της παραγωγής. Στη συνέχεια, ακολούθησαν νέα περισσότερο τελειοποιημένα προϊόντα, όπως πακέτα λογισμικού, τράπεζες δεδομένων, αυτοματοποιημένη παραγωγή προϊόντων, καινοτόμα συστήματα, ηλεκτρονικά ταχυδρομεία. Οι επιχειρήσεις αξιοποίησαν στο έπακρο αυτές τις τεχνολογίες, καθιστώντας έτσι την παραγωγή τους πιο αποτελεσματική και κερδοφόρα.

Χαρακτηριστικό γνώρισμα των παραπάνω τεχνολογιών αποτελεί η μετατροπή των υφιστάμενων δεδομένων της οικονομίας σε μία πιο αφηρημένη έννοια. Από την πρώτη ακόμη τεχνολογική έκρηξη, παρατηρήθηκε μείωση του χρόνου και του χώρου, εφόσον οι επιχειρήσεις υποκαθιστούσαν τη σωματική δύναμη του ανθρώπου με τις μηχανές. Στη συνέχεια των εξελίξεων, αντικαταστάθηκε όχι μόνο η φυσική δύναμη του ατόμου, αλλά ακόμη και η δύναμη της σκέψης του, μέσα από τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές. Σε όλο το φάσμα των οικονομικών δραστηριοτήτων, εμφανίζονται ολοένα και συχνότερα οι νέες τεχνολογίες, ιδίως στο χώρο της εργασίας, και οδηγούν σε μία μεγάλη βιομηχανική επανάσταση. Ταυτόχρονα όμως,

επιφέρουν ανατροπή της ιεράρχησης των αξιών της ανθρώπινης ζωής.

Στην παραγωγική διαδικασία, η σημασία της εργασίας συρρικνώνεται όλο και περισσότερο. Η αγορά εργασίας μεταβάλλεται, έτσι ώστε τα άτομα να εξακολουθούν να εξαρτώνται από αυτήν, ενώ εκείνη δεν εξαρτάται πια από αυτά. Η εργασία δεν αποτελεί πλέον το συνδετικό στοιχείο της κοινωνίας, καθώς η εισβολή της τεχνολογίας προκαλεί σειρά αναδιαρθρώσεων. Στις επιχειρήσεις παρατηρείται ένα γενικότερο κλίμα μεταβολών και επανασχεδιασμού του παραδοσιακού τρόπου διοίκησης. Συγκεκριμένα, συμπιέζονται οι εργασίες, δημιουργούνται θέσεις με απαίτηση επαγγελματικής κατάρτισης των υπαλλήλων, απλοποιούνται διαδικασίες παραγωγής προϊόντων και εκσυγχρονίζονται τα συστήματα διεύθυνσης. Όλες αυτές οι αλλαγές που πραγματοποιούνται στην επιχείρηση, αποβλέπουν στην ελαχιστοποίηση του εργατικού κόστους, μέσα από την πλήρη εκμετάλλευση των δυνατοτήτων της τεχνολογίας. Με μία πιο αισιόδοξη ματιά, γίνεται μία προσπάθεια ανάπτυξης, της σχετικά στάσιμης οικονομίας και της τόνωσης της ανταγωνιστικότητας.

Όμως, το γεγονός αυτό δεν παρουσιάζεται σε όλες τις οικονομίες. Είναι γενικά αποδεκτό, πως ορισμένες χώρες αναπτύσσονται με ρυθμούς ταχύτερους από κάποιες άλλες, εξαιτίας ακριβώς της τεχνολογικής πρόοδου. Η ανάπτυξη της παραγωγικότητας και η τόνωση της επενδυτικής διαδικασίας οφείλονται στην τεχνολογική πρόοδο. Με τον όρο «τεχνολογική πρόοδο» περιγράφονται τα αποτελέσματα των μεταβολών, τα οφειλόμενα στην τεχνολογία, τα οποία παρατηρούνται στη διαδικασία ανάπτυξης. Μέσα από την έρευνα, την εφεύρεση, την ανάπτυξη και την καινοτομία, δημιουργούνται οι συνθήκες για μία ώθηση της οικονομίας.

Από την άλλη πλευρά, τα θετικά αποτελέσματα που επιφέρει η εφαρμογή της τεχνολογίας στην παραγωγή, συνοδεύονται κι από την αύξηση της ανεργίας. Η τεχνολογική εξέλιξη και η διεύρυνση του ανταγωνισμού στις αγορές προϊόντων και υπηρεσιών απαιτούν ορισμένες προϋποθέσεις, οι οποίες συνήθως δεν πληρούνται με αποτέλεσμα να σημειώνεται αύξηση του φαινομένου της ανεργίας. Η ανάγκη για κινητικότητα των εργαζομένων, η έλλειψη συστηματικής πληροφόρησης για τις συνθήκες που επικρατούν σε διάφορες αγορές εργασίας καθώς και η κατάργηση παραδοσιακών επαγγελματιών, συμβάλλουν στη μη ομαλή λειτουργία των αγορών και στη συντήρηση της ανεργίας. Ως αποτέλεσμα, η εμφάνιση ενός είδους ανεργίας, το οποίο ονομάζεται «τεχνολογική ανεργία» και πλήττει τις αναπτυσσόμενες κυρίως χώρες.

Η τεχνολογική ανεργία προκαλείται από την αλλαγή των τεχνικών μεθόδων της παραγωγής και συνεπάγεται την εξαφάνιση ορισμένων θέσεων εργασίας ή ορισμένων επαγγελματικών ειδικοτήτων. Είναι άλλωστε γνωστό, ότι η μετάβαση από τη φυσική εργασία στα μηχανικά υποκατάστατα δημιουργεί ανεργία. Ήδη από το 1931 ο βρετανός οικονομολόγος John Maynard Keynes προειδοποιούσε για ένα νέο και επικίνδυνο φαινόμενο που θα επηρέαζε σημαντικά τον κόσμο. Συγκεκριμένα ανέφερε την τεχνολογική ανεργία ως μία ασθένεια, η οποία πρόκειται να εξαπλωθεί στο άμεσο μέλλον⁷. Η τεχνολογική ανεργία, κατά τον J. M. Keynes, ορίζεται ως η ανεργία που οφείλεται στην ανακάλυψη μέσων εξοικονόμησης της χρήσης εργασίας, με ένα ρυθμό ταχύτερο από εκείνον της εξεύρεσης νέων εστιών απασχόλησης.

Ο J. M. Keynes ήδη από τη δεκαετία του 1930, σε κάποιο σημείο του βιβλίου του «General theory of employment, interest and money», είχε προειδοποιήσει για την επέλευση αυτού του φαινομένου. Στη δεύτερη Ευρωπαϊκή Διάσκεψη της Διεθνούς

⁷ «Έχουμε πληγεί από μια νέα ασθένεια, το όνομα της οποίας ίσως να μη γνωρίζουν ακόμη ορισμένοι, αλλά θα το ακούνε πολύ συχνά στα επόμενα χρόνια, την τεχνολογική ανεργία».

Οικονομικής Επιτροπής (Δ.Ο.Ε., 1974)⁸ διαπιστώνεται ότι η πρόοδος έχει ως τίμημα για τον άνθρωπο την τεχνολογική ανεργία και ως εκ τούτου ελλοχεύει πάντα ο κίνδυνος της μείωσης του επιπέδου ζωής. Έτσι, προτείνεται η κινητικότητα των εργαζομένων, προκειμένου να προφυλαχθούν από τις διακυμάνσεις που παρουσιάζει η απασχόληση.

Αποτελεί ανησυχητικό φαινόμενο η δυσκολία στην αντιμετώπισή της, που πλέον θα αρχίσει να απειλεί μεγάλο μέρος του πληθυσμού για λόγους που άπτονται της τεχνολογικής εξέλιξης. «Σε περιβάλλον ραγδαίων τεχνολογικών αλλαγών, η έλλειψη αξιών λόγου προγραμμάτων συνεχούς εκπαίδευσης και κατάρτισης μειώνει τις δυνατότητες επανένταξης των ανέργων στην αγορά εργασίας και περιορίζει τις δυνατότητες απασχόλησης των νεοεισερχομένων στο εργατικό δυναμικό»⁹.

Είναι προφανές από τα παραπάνω, ότι οι διαρθρωτικές παρεμβάσεις θα πρέπει να στοχεύουν στην αποτελεσματικότερη λειτουργία της αγοράς εργασίας. Κάτι τέτοιο όμως, απαιτεί άριστη οργάνωση και προγραμματισμό καθώς και προσήλωση στην επίτευξη αυτού του στόχου.

2.2 ΑΙΤΙΑ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ

Η ραγδαία ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών και η ενσωμάτωσή τους στην παραγωγή και τις υπηρεσίες έχει δημιουργήσει πρωτόγνωρες συνθήκες στην άσκηση της οικονομικής πολιτικής. Η διάχυση των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας (Τ.Π.Ε.), η παγκοσμιοποίηση και η αύξηση του ανταγωνισμού, καθώς και η αναδιάρθρωση των υφιστάμενων δομών της οικονομίας, έχουν δημιουργήσει συνθήκες που από πολλούς περιγράφονται ως «Νέα Οικονομία.»

⁸ Βουτυρά, Μ. *Προς ένα ελαστικό Εργατικό Δίκαιο*, ΕΕΔ, 1977.

⁹ Ντεμούσης, Μιχάλης. «Τεχνολογική ανεργία», κωδικός άρθρου: B12472D171, *Το Βήμα*, 15/03/1998.

Στο νέο ψηφιακό επιχειρηματικό περιβάλλον, κυριαρχούν χαρακτηριστικά όπως η καινοτομία στην παραγωγική διαδικασία και η ευελιξία στην προσαρμογή των νέων τεχνολογιών. Βασικό γνώρισμα θα αποτελεί πλέον η αντικατάσταση των παραδοσιακών παραγωγικών εισροών εργασίας και κεφαλαίου. Στο παρελθόν, όλες οι τεχνολογικές επαναστάσεις έχουν επιφέρει ριζικές αλλαγές στη δομή της κοινωνίας και της οικονομίας. Όλες έχουν συνεισφέρει, άλλες λιγότερο και άλλες περισσότερο, στην πραγματοποίηση των θαυμάτων της προόδου και της ανάπτυξης. Οι επιπτώσεις όλων αυτών των επαναστάσεων απέκτησαν έναν κρίσιμο χαρακτήρα για τον άνθρωπο. Η Βιομηχανική Επανάσταση του περασμένου αιώνα, μετατρέπεται τώρα σε ψηφιοποίηση των λειτουργιών της παραγωγικής διαδικασίας.

Η διαρθρωτική αλλαγή που παρατηρείται και επηρεάζει το σύνολο της δραστηριότητας του ανθρώπου, οδηγεί στην εμφάνιση σοβαρότατων προβλημάτων, όπως η τεχνολογική ανεργία. Η αύξηση της τα τελευταία χρόνια είναι το αποτέλεσμα της αδυναμίας απορρόφησης των επιτευγμάτων της τεχνολογικής προόδου. Σε γενικές γραμμές, είναι φανερό ότι η εισαγωγή νέων τεχνικών μέσων είχε σαν αποτέλεσμα την αντικατάσταση του ανθρώπου από το μηχανικό εξοπλισμό με συνεπακόλουθη της εμφάνιση της ανεργίας.

Πιο συγκεκριμένα, συντρέχει μία σειρά από λόγους – φαινόμενα τα οποία παρουσιάστηκαν με την εξέλιξη της τεχνολογίας και αναλύονται στο κείμενο που ακολουθεί.

2.2.1 ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΠΙΤΕΥΓΜΑΤΩΝ

Κάθε εισαγωγή νέας τεχνολογίας δεν επιφέρει νέες θέσεις εργασίας αντίθετα οδηγεί σε απώλειες θέσεων εργασίας ταυτόχρονα σε επίπεδο επιχείρησης και σε επίπεδο οικονομίας. Η ακατάπαυστη

εφαρμογή της τεχνολογικής εξελίξεως έχει αφανίσει θέσεις εργασίας. Αυτό συμβαίνει πρωτίστως, επειδή η τεχνολογία της πληροφορικής έχει οδηγήσει σε εκτοπισμό εργασιών απλών και επαναληπτικών. Παλιότερα, ακόμη και τις πιο απλές εργασίες απαιτούνταν η φυσική παρουσία ατόμων, πράγμα που δεν υφίσταται σήμερα. Παράλληλα όμως, μειώνονται και οι θέσεις εκείνες που απαιτούν σύνθετα επίπεδα γνώσης. Αυτή η μείωση αφορά την υποκατάσταση μιας σειράς εργασιών σε πολυάριθμους τομείς όπως η διακίνηση πρώτων υλών. ~~Ακόμα και οι παραδοσιακές εργασίες γραφείου~~ υποκαταστάθηκαν από την χρήση μηχανών και προγραμμάτων.

Η αυτοματοποίηση περιγράφει ακριβώς αυτή την εισαγωγή μηχανικών εξοπλισμών στην παραγωγική διαδικασία, προκειμένου να διευκολυνθεί και να γίνει με συντομότερους ρυθμούς, εφόσον αντικαθίσταται ο ανθρώπινος παράγοντας. Αποφεύγονται με τον τρόπο αυτό μία σειρά από πιθανά λάθη, και καθυστερήσεις στα οποία ενδεχομένως να υποπέσει ο άνθρωπος. Ένα μηχάνημα, δουλεύει με περισσότερη ταχύτητα και άρα με αυξημένη αποδοτικότητα για την επιχείρηση. Η ελαχιστοποίηση των σφαλμάτων οδηγεί σε μία καθολική προτίμηση των μηχανημάτων, όταν και εφόσον αυτά είναι δυνατόν να αντικαταστήσουν τη υλική εργασία. Ως αποτέλεσμα έχει μια μαζική μείωση του απαιτούμενου εργατικού δυναμικού. Η νέα τεχνολογία έχει λιγότερα εργοστασιακά τμήματα και λιγότερους εμπλεκόμενους εργαζόμενους στην παραγωγική διαδικασία.

Επιπλέον, η αυτοματοποίηση της παραγωγής και η επανάσταση της πληροφορικής, έχουν ως αποτέλεσμα τη μείωση των ωρών εργασίας και στην παραγωγή και στην παροχή υπηρεσιών. Η εξέλιξη της τεχνολογίας μειώνει τον απαιτούμενο χρόνο ανθρώπινης εργασίας, με αποτέλεσμα να εξοικονομούνται εργατοώρες και συνεπώς να μειώνεται έτσι το λειτουργικό κόστος για μία επιχείρηση. Είναι σαφές λοιπόν, ότι στο μέτρο που είναι εφικτή η αντικατάσταση

των εργαζομένων από τη σύγχρονη τεχνολογία, θα αποτελέσει σίγουρα έναν κεφαλαιώδη παράγοντα στην αύξηση της τεχνολογικής ανεργίας.

2.2.2 ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ, ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΝΕΑ ΤΑΞΗ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

Παρόλο που στην εποχή μας παρατηρείται μία, κατά τα άλλα δειλή, αύξηση των επενδύσεων, διακρίνεται μία τάση για συνεχή απώλεια θέσεων εργασίας. Η εφαρμογή νέων τεχνολογιών που βασίζονται στην τελευταία λέξη της επιστημονικής εξελίξεως, έχει ως αποτέλεσμα την επανατοποθέτηση των επενδυτικών κεφαλαίων σε άλλα σημεία της παγκόσμιας αγοράς. Ολοένα και λιγότερες εταιρείες κυριαρχούν σε όλο και μεγαλύτερα τμήματα της παγκόσμιας οικονομίας, με αποτέλεσμα τις αλλαγές στις συνθήκες εργασίας και στους τρόπους συγκεντρώσεως των επενδύσεων. Το γεγονός αυτό δεν επιτρέπει τον κατάλληλο ρυθμό αναπτύξεως στο σύνολο των μέσων παραγωγής, αλλά επικεντρώνεται μόνο στο σταθερό κεφάλαιο χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η εργασία.

Στα πλαίσια του διεθνούς ανταγωνισμού, οι επιχειρήσεις καταφεύγουν στη νέα τεχνική και σε αντίστοιχες οργανωτικές μεθόδους για να αυξήσουν την παραγωγικότητα της εργασίας και να μεγιστοποιήσουν το κέρδος. Προκειμένου να επικρατήσουν έναντι των ανταγωνιστών τους, εντείνουν το βαθμό εκμετάλλευσης της εργατικής δύναμης. Αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας είναι η αύξηση της οργανικής σύνθεσης του κεφαλαίου. Η αύξηση δηλαδή του σταθερού κεφαλαίου (υπό μορφή μέσων παραγωγής, πρώτων υλών) έναντι του μεταβλητού κεφαλαίου που προορίζεται για την αγορά της εργατικής δύναμης. Έτσι, ολοένα και περισσότεροι εργαζόμενοι εκτοπίζονται από την παραγωγική διαδικασία. Ως

αποτέλεσμα, η παρουσίαση πλεονάσματος εργατικής δύναμης, με άλλα λόγια η εμφάνιση ανεργίας.

Μέσα σε ένα δυσοίωνο κλίμα, όπως αυτό που διανύει η παγκόσμια οικονομία και έχοντας ως κίνητρο το ανταγωνιστικό περιβάλλον, στην προσπάθειά τους να επιβιώσουν οι επιχειρήσεις, αναγκάζονται να ακολουθήσουν το δρόμο του εκσυγχρονισμού. Έτσι, στρέφονται στην υποκατάσταση των παλιότερων προϊόντων με νέα, που προέρχονται από την πρόοδο της τεχνολογίας. Αυτή η είσοδος των νέων προϊόντων οδηγεί σε συνεχή υποκατάσταση και αποχώρηση από την αγορά παλαιότερων προϊόντων χαμηλότερης ποιότητας. Παραγωγικές επενδύσεις στα νέα προϊόντα δεν οδηγούν επομένως σε αύξηση της συνολικής ζήτησης εργασίας. Αφενός γιατί μέρος του επενδυσόμενου κεφαλαίου προορίζεται αποκλειστικά για τη νέα παραγωγική διαδικασία κι όχι την εργασία, και αφετέρου εμφανίζονται μειωτικές τάσεις εξαιτίας της αποχώρησης των παλαιότερων προϊόντων. Έτσι, παύουν να αποτελούν οι επενδύσεις αυτές την κινητήρια δύναμη της αύξησης της απασχόλησης. Επιπρόσθετα, η είσοδος νέων προϊόντων μπορεί να επηρεάσει την σύνθεση της ζήτησης εργασίας. Θα παρουσιαστεί μία σχετική αύξηση της ζήτησης εξειδικευμένης εργασίας, εφόσον υπάρχει παραγωγή νέων υψηλότερης ποιότητας προϊόντων, και μείωση της ζήτησης χαμηλής εξειδίκευσης εργασίας, όπου είναι σαφώς μεγαλύτερη.

Είναι σύνηθες φαινόμενο, η τεχνική πρόοδος και τα επιτεύγματα της επιστήμης να χρησιμοποιούνται για τα ιδιοτελή συμφέροντα ορισμένων που κατέχουν τα μέσα παραγωγής. Η ιδιοποίηση αυτή των επιτευγμάτων της επιστημονικής πρόοδου αποτελεί ένα παράγοντα που εμποδίζει την εξέλιξη των οικονομιών. Οι επενδύσεις δεν κατευθύνονται στην αγορά εργασίας για να δώσουν ώθηση στην απασχόληση. Έτσι, δημιουργείται και πάλι ανεργία με όλα τα συνακόλουθά της.

Τέλος, οι επιχειρήσεις που υιοθετούν τις νέες τεχνολογίες αποκτούν ένα επιπλέον πλεονέκτημα, όπως η παραγωγή νέων προϊόντων, η προσαρμοστικότητα στις μεταβολές της ζήτησης, η μείωση του κόστους εργασίας, το οποίο οδηγεί σε επιτάχυνση των ρυθμών εισαγωγής των νέων τεχνολογιών. Έτσι είναι επιτακτική η χρήση τους, προκειμένου να μπορούν να αντεπεξέλθουν στον ολοένα αυξανόμενο ανταγωνισμό.

2.2.3 ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ

Η πληροφορική αποτελεί ένα μέρος της εφαρμογής των νέων επιτευγμάτων που επήλθαν με την εξέλιξη της τεχνολογίας. Αν και έκανε την εμφάνισή της πριν μερικές δεκαετίες εξακολουθεί να παίζει καθοριστικό ρόλο σε κάθε οικονομία. Τα οφέλη που αποκόμισε ο άνθρωπος και συνεχίζει μέχρι σήμερα, σίγουρα δεν μπορούν να αμφισβητηθούν. Όμως, η ταχύτητα εξέλιξής της οδήγησε στη δημιουργία ορισμένων κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων όπως η ανεργία.

Αν και αρχικά υπήρχε η πίστη πως η πληροφορική αποτελούσε τη λύση για πολλά προβλήματα, τελικά φαίνεται να συντέλεσε στην εμφάνισή τους. Οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές ανέλαβαν την διεκπεραίωση ορισμένων απλών και καθημερινών εργασιών, με αποτέλεσμα να εκλείψουν ορισμένες θέσεις εργασίας. Παράλληλα, η ταχύτητα πραγματοποίησης και επίτευξης επιθυμητών αποτελεσμάτων μέσω των υπολογιστών, τους κατέστησε περισσότερο χρήσιμους σε κάθε παραγωγική διαδικασία. Το γεγονός αυτό οδηγεί σε μείωση του κόστους και του χρόνου εκτέλεσης των εργασιών. Κάθε επιχείρηση προτιμά να αυξήσει την παραγωγή της με τη βοήθεια των ηλεκτρονικών υπολογιστών και της πληροφορικής ,

προκειμένου να ολοκληρώσει ταχύτερα και με λιγότερο κόστος το έργο της.

Παράλληλα με την δημιουργία ανεργίας στην ήδη υπάρχουσα αγορά εργασίας, προκάλεσε και στο ίδιο το εσωτερικό της, ενώ μέχρι πρόσφατα η απασχόληση στον κλάδο της πληροφορικής ήταν έντονα ανοδική. Έχει ήδη αρχίσει να περιορίζεται ο ρυθμός παραγωγής πληροφορικών συστημάτων, λόγω της δημιουργίας στενότητας της αγοράς σε διεθνή κλίμακα. Αν και προβλεπόταν η είσοδος της πληροφορικής στην παραγωγική διαδικασία να οδηγήσει στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, τελικά οδηγεί σε ανεργία. Αφενός γιατί αντικαθιστά τη φυσική εργασία, παρακάμπτει τον ανθρώπινο παράγοντα και αφετέρου γιατί προκλήθηκε κορεσμός στην αγορά εργασίας της ίδιας της πληροφορικής.

2.2.4 ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΚΑΙ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ (E – COMMERCE)

Ο όρος Ηλεκτρονικό Εμπόριο περιγράφει την χρήση τηλεπικοινωνιακών μέσων και νέων τεχνολογιών, κυρίως δικτύων για την υποστήριξη εμπορικών συναλλαγών ή επιχειρηματικών δραστηριοτήτων μεταξύ δημοσίου τομέα, ιδιωτικού τομέα και καταναλωτών. Με άλλα λόγια, κάθε εμπορική δραστηριότητα που ήταν εφικτή λόγω της μεσολάβησης ανθρώπων ή υλικών μέσων σήμερα μπορεί να επιτευχθεί αυτόματα, ηλεκτρονικά και από απόσταση. Πρόκειται για ένα συνδυασμό τεχνολογιών ανταλλαγής και πρόσβασης δεδομένων.

«Το ηλεκτρονικό εμπόριο είναι μία εμπορική δραστηριότητα που διεξάγεται μέσω ηλεκτρονικών δικτύων, συχνά μέσω του Διαδίκτυο, η οποία οδηγεί σε αγορά ή πώληση αγαθών ή υπηρεσιών»¹⁰.

Το Ηλεκτρονικό Εμπόριο καλύπτει όλες τις μορφές επιχειρηματικότητας. Οι εφαρμογές του καλύπτουν όλο τον εμπορικό κύκλο, από τη παραγωγή πρώτων υλών μέχρι τον καταναλωτή, συμπεριλαμβάνοντας και τρίτους φορείς όπως τράπεζες, ασφαλιστικές εταιρίες κ.ά. Αποτελεί μία ευρύτερη έννοια από μία αγορά μέσω διαδικτύου, με την έννοια ότι μεταβάλλει τις οργανωτικές δομές, διαμορφώνει ξανά τις παραδοσιακές βιομηχανίες και δημιουργεί νέες πραγματικότητες στην αγορά. Συμπεριλαμβάνει ένα μεγάλο εύρος δραστηριοτήτων και ο βασικός στόχος είναι ο κύκλος των εμπορικών συναλλαγών.

Αυτή η νέα φιλοσοφία που εισάγεται, επηρεάζει άμεσα τη λειτουργία της οικονομίας. Το Ηλεκτρονικό Εμπόριο και η επικοινωνία μέσω του διαδικτύου προσφέρει σημαντικές δυνατότητες στην αγορά των σημερινών επιχειρήσεων. Σύγχρονες τεχνολογίες και μέθοδοι συνδυάζονται προκειμένου οι επιχειρήσεις να αυξήσουν την αξία τους, να ελαχιστοποιήσουν το κόστος τους και να μεγιστοποιηθεί η δυνατότητα προσέγγισης μεγαλύτερου όγκου πελατών.

Η αλματώδης ανάπτυξη του διαδικτύου, έχει οδηγήσει στην απλοποίηση και συντόμευση διαφόρων εργασιών. Τελευταία παρατηρείται η δημιουργία νέων εικονικών επιχειρήσεων, οι οποίες δεν υφίστανται στην πραγματικότητα και παρόλα αυτά συμμετέχουν στην αγορά εργασίας. Κυρίως αφορούν στην παροχή υπηρεσιών και το λιανικό εμπόριο. Η ανάπτυξη νέων τεχνολογιών και η εξέλιξη του διαδικτύου έχει συντελέσει στην ταχύτατη εξάπλωσή του. Οι ηλεκτρονικές αγορές, έχουν ωθήσει στην δημιουργία εικονικών

¹⁰ Ορισμός ΕΙΤΟ, 1999.

επιχειρήσεων, οι οποίες λειτουργούν μέσω διαδικτύου. Η διακίνηση των προϊόντων, αγορά και πώληση, πραγματοποιείται χωρίς την ύπαρξη πολυάριθμων πωλητών. Έτσι εξυπηρετείται ταυτόχρονα ένας μεγάλος όγκος καταναλωτών παγκοσμίως, χωρίς τον αντίστοιχο αριθμό υπαλλήλων.

Με τον νέο αυτό τρόπο, απλοποιούνται ποικίλες διαδικασίες, όπως αγορά και πώληση προϊόντων, και παροχή πολυάριθμων υπηρεσιών. Όλα πλέον διεξάγονται μέσω του διαδικτύου, με αποτέλεσμα να μην απαιτείται η φυσική παρουσία υπαλλήλων και άρα να εξοικονομείται χρόνος και χρήμα. Η ανεργία κάνει την εμφάνισή της αφού παραδοσιακές θέσεις εργασίας καταργούνται και μεταβάλλονται τα υπάρχοντα δεδομένα στην αγορά εργασίας. Κυρίως στο μέλλον, προβλέπεται ρυθμός ανάπτυξης του ηλεκτρονικού εμπορίου, το οποίο θα οδηγήσει σε περαιτέρω αύξηση του φαινομένου της ανεργίας.

2.2.5 ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ

Κυρίως στη χώρα μας, η ανάπτυξη του τριτογενούς τομέα της οικονομίας είναι ιδιαίτερα έντονη. Αν και ο πρωτογενής και ο δευτερογενής τομέας δεν παρουσιάζουν τη διεύρυνση που εμφανίζεται σε άλλες χώρες, με την βαριά βιομηχανία για παράδειγμα, η Ελλάδα στηρίζεται στην παροχή υπηρεσιών.

Η εφαρμογή των νέων τεχνικών στην παραγωγική διαδικασία δεν μπορεί να αφήσει ανεπηρέαστο τον τριτογενή τομέα. Παρατηρείται σπουδαιότατη μεταβολή στον τρόπο λειτουργίας του τριτογενή τομέα. Η χαμηλή παραγωγικότητα που σημειώνεται στην παροχή των υπηρεσιών σε ποικίλους κλάδους απασχόλησης, συντελεί στην ολοένα και περισσότερη χρήση των νέων

τεχνολογιών. Συνέπεια του γεγονότος αυτού είναι, ότι οδηγούνται στην ανεργία μια σειρά κοινωνικά στρώματα που θα μπορούσαν να απασχοληθούν εκεί. Οι μελλοντικές προβλέψεις είναι δυσοίωνες για τον συγκεκριμένο κλάδο, δεδομένης της εισαγωγής νέων μηχανημάτων και της αντικατάστασης του ανθρώπινου παράγοντα στην παροχή υπηρεσιών. Μεγάλο ποσοστό της ανεργίας που θα δημιουργηθεί τα επόμενα χρόνια εξαιτίας της ραγδαίας ανάπτυξης της τεχνολογίας θα πλήξει τον τριτογενή τομέα.

2.2.6 ΕΛΛΙΠΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ

Εκτιμάται ότι η νέα εποχή της τεχνολογίας απαιτεί ταυτόχρονα και νέα επαγγελματική εξειδίκευση. Προκειμένου να είναι δυνατή η απορρόφηση του εργατικού δυναμικού από τη νέα, διευρυμένη αγορά εργασίας, απαιτείται η συνεχής επιμόρφωση του εργατικού δυναμικού.

Η τεχνολογικές εξελίξεις διαδραματίζονται με ταχύτατο ρυθμό και διαμορφώνουν καινούργια πλαίσια στην οικονομία. Χωρίς την υιοθέτηση των κατάλληλων μορφωτικών παραμέτρων για τους εργαζομένους, παρουσιάζεται ανεργία, οφειλόμενη ακριβώς σε αυτήν την αδυναμία του συστήματος να παρακολουθήσει τις αλλαγές που συντελούνται. Καθίσταται απαραίτητη η επιστημονική στελέχωση των επιχειρήσεων, ώστε να μπορέσουν να αντεπεξέλθουν στις μεταβολές του οικονομικού περιβάλλοντος. Χωρίς την κατάλληλη εκπαίδευση του εργατικού δυναμικού, η οποία να ανταποκρίνεται στις συνεχώς αυξανόμενες ανάγκες της τεχνολογίας, η παρουσίαση του φαινομένου της ανεργίας είναι βέβαιη. Και μάλιστα θα συνεχίσει να εντείνεται εφόσον δεν ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα για την επιστημονική εκπαίδευση των εργαζομένων.

2.3 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ

Οι αλλαγές που οφείλονται στην εξέλιξη της τεχνολογίας διαταράσσουν τους χώρους εργασίας και τις παραδοσιακές παραγωγικές και εργατικές συνθήκες. Όλες οι επικρατούσες τάσεις οδηγούν στα ίδια συμπεράσματα για όλους τους εργαζομένους. Παρά τις αρχικές προβλέψεις, η υψηλή τεχνολογία συμβάλλει στην καταστροφή περισσότερων θέσεων εργασίας από όσες δημιουργεί ή θα δημιουργήσει. Οι συνέπειες της τεχνολογικής ανεργίας αναγνωρίζονται από τους διεθνείς οργανισμούς εφόσον διαμορφώνουν την πραγματικότητα. Η ανεργία έχει παύσει να είναι μια υπόθεση που αφορά μόνο τους ανέργους και τις οικογένειές τους. Οι επιπτώσεις της λαμβάνουν διαστάσεις που θέτουν σε κρίση τομείς ολόκληρους της κοινωνικής ζωής.

Ως μία μορφή της ανεργίας, η τεχνολογική ανεργία, συνεπάγεται τα αποτελέσματα στα οποία οδηγεί και οποιοδήποτε άλλο είδος της, όπως αυτά που προαναφέρθηκαν προγενέστερα. Πέρα όμως από τα παραδοσιακά προβλήματα που δημιουργεί, είναι υπαίτια και για ορισμένες επιπλέον μεταβολές στην οικονομία. Συγκεκριμένα:

1. Οι κρίσεις των τελευταίων ετών, συνήθως δημιουργούνται από μια διαρθρωτική μεταβολή ανάμεσα στους διάφορους οικονομικούς τομείς. Με άλλα λόγια, παρατηρείται άνιση ανάπτυξη των διαφορετικών τομέων. Με την ανάπτυξη της σύγχρονης τεχνολογίας ήδη παρατηρείται ανισότητα ανάμεσα στους αυτοματοποιημένους και τους μη αυτοματοποιημένους βιομηχανικούς τομείς, ανάμεσα στην βιομηχανία και την γεωργία, και κατ' επέκταση ανάμεσα στις οικονομίες διαφόρων χωρών. Έτσι, δημιουργείται η λεγόμενη κοινωνία των δύο ή και περισσότερων ταχυτήτων, λόγω του διαχωρισμού μεταξύ της εργαζόμενης κοινωνίας και της άνεργης, με τη δεύτερη μάλιστα να βρίσκεται σε σταθερή ανάπτυξη. Οι παραπάνω

τάσεις συμβαδίζουν με τον ταυτόχρονο περιορισμό της ανθρώπινης εργασίας, χωρίς στη θέση της να δημιουργείται η κοινωνία του ελεύθερου χρόνου.

2. Η εξέλιξη της τεχνολογίας στον τομέα της εργασίας έχει ως συνέπεια τη μείωση της ζήτησης για την λεγόμενη «χαμηλής» εξειδίκευσης εργασία. Αντίθετα, λιγότερο πιθανή αποτελεί μία μείωση για την εξειδικευμένη εργασία, για την οποία η ζήτηση μπορεί και να αυξηθεί. Μακροχρόνια, ακόμη και σε ευέλικτες αγορές εργασίας, οι επιδράσεις τεχνολογικών αλλαγών είναι απόλυτα συμβατές με ένα μεγάλο ποσοστό τεχνολογικής ανεργίας που σχετίζεται με τη χαμηλή εξειδίκευσης εργασία σε αμοιβές επιβίωσης (*subsistence wages*¹¹). Παράλληλα, ένα μέρος του ανθρώπινου δυναμικού «υψηλής» εξειδίκευσης, υπεραπασχολείται.
3. Η ανεργία που προκαλείται από την τεχνολογική πρόοδο, οδηγεί το εργατικό δυναμικό στην υποαπασχόληση. Σημειώνεται αύξηση του ποσοστού των εργαζόμενων που δουλεύουν σε μερική απασχόληση με περιορισμό των οικονομικών τους απολαβών. Προκειμένου να άτομα αυτά να απασχολούνται σε κάποια θέση εργασίας, προτιμούν το καθεστώς της μερικής απασχόλησης, ώστε να κερδίσουν μία αξιοπρεπή διαβίωση. Τελευταία παρατηρείται επέκταση αυτής της μορφής απασχόλησης, λόγω του χαμηλού κόστους για τις επιχειρήσεις και της έλλειψης κάθε μορφής υποχρέωσης από την πλευρά των εργοδοτών. Η υποαπασχόληση είναι το αποτέλεσμα της ολοένα και μεγαλύτερης χρησιμοποίησης μηχανικού εξοπλισμού στις επιχειρήσεις, με συνέπεια να παραγκωνίζεται και να περιορίζεται η φυσική εργασία. Αποτελεί σύνηθες φαινόμενο, η δημιουργία ενός συστήματος δύο

¹¹ Ναξάκης, Χαρίλαος. «Ανεργία: Μύθοι και Πραγματικότητα», *Εναλλακτικές Εκδόσεις*, 2001.

επιπέδων απασχόλησης, που αποτελείται από έναν «πυρήνα»¹² μόνιμων πλήρως απασχολούμενων ατόμων που συμπληρώνεται από ένα σώμα μερικώς απασχολούμενων ή έκτακτων υπαλλήλων. Η κίνηση αυτή αποτελεί μέρος μιας στρατηγικής των επιχειρήσεων για να μειωθούν οι αμοιβές και να αποφευχθούν δαπανηρές κοινωνικές παροχές (όπως ιατρονοσηλευτική περίθαλψη, συνταξιοδοτήσεις, άδειες, διακοπές). Με αυτόν τον τρόπο δημιουργείται ένα εργατικό δυναμικό ~~δύο ταχυτήτων, αποτελούμενο από ένα πυρήνα~~ καλοπληρωμένου προσωπικού και ένα σώμα κακοπληρωμένων έκτακτων υπαλλήλων.

4. Η παραπάνω συνέπεια της υποαπασχόλησης έχει μία ακόμη παράμετρο. Η αυξανόμενη τεχνολογική ανεργία, η οποία οδηγεί με τη σειρά της στην εμφάνιση της μερικής απασχόλησης συνεπάγεται και τη μείωση των εργοδοτικών εισφορών στα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης. Περισσότερο στη χώρα μας, τα συστήματα αυτά βρίσκονται σε αδυναμία να προσφέρουν ικανοποιητικά επίπεδα παροχών με αποτέλεσμα την στροφή στην ιδιωτική ασφάλιση με επιπλέον κόστος για τους εργαζόμενους. Έτσι δημιουργείται μία κατάσταση εξαναγκασμού, την οποία καλείται να αντιμετωπίσει το εργατικό δυναμικό, μεταξύ των άλλων προβλημάτων που παρουσιάζονται στο εργασιακό του περιβάλλον.

¹² Κρουσταλλάκη, Π. «Η παρούσα κοινωνική συγκυρία, οι μισθωτοί και οι σύγχρονες εργασιακές σχέσεις», ΔΕΝ, τεύχος 53, 2003.

2.4 Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Η σύγχρονη εποχή χαρακτηρίζεται από την τεχνική πρόοδο, η οποία επηρεάζει κάθε δομή της δραστηριότητας του ατόμου. Με την εισαγωγή των νέων τεχνικών μέσων στην παραγωγική διαδικασία, παρατηρήθηκε δραματική μείωση των ωρών εργασίας. Αυτή η αντικατάσταση του ανθρώπινου παράγοντα από τα επιτεύγματα της τεχνολογίας, σκοπό είχε μεταξύ άλλων τη διεύρυνση του ελεύθερου χρόνου, προκειμένου να αξιοποιηθεί σε διαφορετικές ενασχολήσεις.

Δυστυχώς, κάτι τέτοιο δεν επιτεύχθηκε χωρίς την μείωση θέσεων εργασίας. Έτσι η εκπλήρωση του αρχικού στόχου της «Κοινωνίας των ελευθέρων ανθρώπων»¹³ δεν πραγματοποιήθηκε στο μέτρο που είχε αρχικά υπολογιστεί, εφόσον έκανε την εμφάνισή της η τεχνολογική ανεργία.

Το φαινόμενο της ανεργίας, όπως περιγράφεται παραπάνω, δεν είναι απλά ένα συγκυριακό πρόβλημα. Δεν είναι επανάληψη ενός παραδοσιακού φαινομένου σε περιόδους κρίσης του συστήματος. Η τεχνολογική ανεργία που εμφανίζεται στην αγορά εργασίας είναι συνέπεια του, βασισμένου στα νέα πρότυπα, τρόπου παραγωγής.

«Η σημερινή επιχείρηση δεν έχει κέντρο. Στην ουσία δεν είναι τίποτε άλλο από ένα δίκτυο διαφορετικών συμπληρωματικών στοιχείων, τα οποία αλληλοδιαρθρώνονται σύμφωνα με έναν γνήσιο οικονομικό ορθολογισμό, υπακούοντας μόνο σε δύο λέξεις-κλειδιά: "αποδοτικότητα" και "παραγωγικότητα"»¹⁴.

Μέσα στο νέο αυτό οικονομικό πλαίσιο, μεταβάλλονται οι κατεστημένες διαρθρωτικές δομές της επιχείρησης. Η δραστηριότητες μετατοπίζονται σε ζώνες χαμηλού κόστους και σε συνδυασμό με τον επανασχεδιασμό της παραγωγικής διαδικασίας

¹³ Κωνσταντακόπουλος, Γ. «Χρόνος εργασίας, ευελιξία και ανεργία», από το δικτυακό τόπο <http://www.anasyntaxi.com/13gk.htm>, 30/01/2006.

¹⁴ Γεωργακοπούλου, Βασιλική. *Αγορά εργασίας και σύγχρονες εργασιακές σχέσεις*, έκδοση ΙΝΕ / ΟΤΟΕ, Αθήνα, Ιούνιος 2005.

επιτυγχάνεται μείωση του λειτουργικού κόστους της επιχείρησης. Ως βασικό αποτέλεσμα αυτής της νέας τάξης πραγμάτων, που τη χαρακτηρίζουν οι τεχνολογικές μεταβολές, είναι η απώλεια τουλάχιστον 40% των θέσεων εργασίας και μπορεί να οδηγήσει σε μια μείωση μέχρι και 70% του ανθρώπινου δυναμικού.¹⁵ Η αναδιοργάνωση της εργασίας μπορεί να αποβεί τελικά τόσο σοβαρή, όσο και η έκρηξη της βιομηχανικής επανάστασης.

Τα στοιχεία των στατιστικών ερευνών τείνουν προς αυτή την κατεύθυνση, υπογραμμίζοντας τη σοβαρότητα της κατάστασης. Η παγκόσμια ανεργία έχει φτάσει στο υψηλότερο επίπεδο από τη μεγάλη οικονομική ύφεση της δεκαετίας του 1970. Περισσότερα από 800 εκατομμύρια άτομα σε όλο τον κόσμο είναι άνεργα αυτή τη στιγμή ή υποαπασχολούνται¹⁶. Ο αριθμός των ανέργων στα κράτη - μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης πλησιάζει τα 15 εκατομμύρια. Οι υποστηρικτές της άποψης ότι η οικονομική ανάπτυξη δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας, φαίνονται να αναθεωρούν τις απόψεις τους, καθώς οι εργαζόμενοι παρακολουθούν το φαινόμενο της «ανάκαμψης δίχως εργασίες»¹⁷. Παρόλο που οι επιχειρήσεις σε παγκόσμιο επίπεδο εμφανίζουν άνοδο στα κέρδη τους, ταυτόχρονα οι ίδιες εταιρίες ανακοινώνουν μαζικές απολύσεις επιβεβαιώνοντας την ύπαρξη τεχνολογικής ανεργίας.

Παρατηρείται λοιπόν, ότι η τεχνολογική ανεργία πλήττει όλους τους τομείς της βιομηχανίας. Στη χαλυβουργία για παράδειγμα, περισσότερο από ένα εκατομμύριο θέσεις εργασίας χάθηκαν στις χώρες του ΟΟΣΑ κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών¹⁸. Τεχνολογικές απολύσεις σημειώνονται στις βιομηχανίες όλου του εξελιγμένου κόσμου. Οι νέες τεχνολογίες εισβάλλουν και στον τομέα

¹⁵ «Η νέα τεχνολογία απειλή για το μέλλον της απασχόλησης», *Ναυτεμπορική*, 17/01/2002.

¹⁶ Πηγή Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος, 2006.

¹⁷ Δεδουσόπουλος, Α. Πολιτικές για την Αγορά Εργασίας στο τέλος του 20ου αιώνα, Τετράδια ΙΝΕ, 1995.

¹⁸ Katsoulacos, Y. *Product Innovation, Growth and Employment*, εκδόσεις Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών, 1999.

παροχής υπηρεσιών, αν και απορροφούσε πάντοτε τις απώλειες σε θέσεις των κλάδων της βιομηχανίας. Στις τηλεπικοινωνίες, στις εταιρείες υψηλής τεχνολογίας, στις τράπεζες, στις ασφάλειες, στις ταχυδρομικές υπηρεσίες, στη χονδρική και λιανική πώληση, αυξάνεται η παραγωγικότητα της εργασίας, ταυτόχρονα όμως μειώνεται το κόστος παραγωγής και οι θέσεις εργασίας.

Η μαζική χρησιμοποίηση της νέας τεχνολογίας και ο τρόπος που χρησιμοποιείται είναι μια σοβαρή αιτία και μία σύγχρονη πηγή της ανεργίας. Μέχρι πριν μερικά χρόνια, ήταν παραδεκτό ότι ένα μεγάλο μέρος των απωλειών θέσεων εργασίας από τον αγροτικό και βιομηχανικό τομέα απορροφούνταν από τον τομέα των υπηρεσιών. Οι σύγχρονες εξελίξεις ανατρέπουν αυτή την παραδοχή. Και στον τομέα αυτό έχει αρχίσει η αντίστροφη μέτρηση.

Η Wall Street Journal δίνει τα εξής αποκαλυπτικά στοιχεία:

«Ένα μεγάλο μέρος του τεράστιου τομέα παροχής υπηρεσιών δείχνει να βρίσκεται στα πρόθυρα μιας κατάστασης παρόμοιας με εκείνης που έζησαν οι τομείς της γεωργίας και της βιομηχανίας, όταν τα ποσοστά απασχόλησης βούλιαζαν επί χρόνια, ενώ η παραγωγή παρουσίαζε σταθερή άνοδο».

Ραγδαία επίσης εξελίσσεται το ηλεκτρονικό γραφείο που θα αφήσει επίσης εκατομμύρια ανέργους υπάλληλους. Κατά τη New York Times, από το 1989 ως το 1993 η αύξηση της παραγωγικότητας σε κλάδους όπως τράπεζες, ασφαλιστικές εταιρείες, λογιστικά γραφεία, δικηγορικά γραφεία, επικοινωνίες, αεροπορικές γραμμές, λιανικές πωλήσεις και ξενοδοχεία, ξεπέρασαν τις προσδοκίες και των πιο ευφάνταστων προφητών. Η τεχνολογία προχωρά με τόση ταχύτητα, ώστε να μπορούν οι εταιρείες να απολύουν πολύ περισσότερους από αυτούς που χρειάζονται να προσλάβουν για τις νέες τεχνολογίες ή να υποστηρίξουν τις πωλήσεις τους.

Χαρακτηριστικό του μεγέθους των αλλαγών που συντελούνται και του ανταγωνισμού που αναπτύσσεται είναι το εξής: Ένας ταμίας μπορεί να χειριστεί το πολύ 200 συναλλαγές την ημέρα, να εργάζεται 40 ώρες τη βδομάδα με αμοιβή 20.000 Ευρώ το χρόνο, χωρίς να υπολογίζονται οι έκτακτες παροχές. Μια ταμειακή μηχανή μπορεί να χειριστεί 2.000 συναλλαγές την ημέρα, να εργάζεται 168 ώρες τη βδομάδα, στοιχίζει 22.000 Ευρώ και δεν χρειάζεται διακοπές, διαλείμματα και επιπλέον επιδόματα.

Ακόμη και πιστωτικοί οργανισμοί όπως η IBM Credit έχουν περιορίσει τον χρόνο που χρειάζονταν για τη διεκπεραίωση μιας αίτησης χρηματοδότησης από επτά ημέρες σε λιγότερο από τέσσερις ώρες. Αλλά σήμερα, με τον ρυθμό ανάπτυξης των υπερσύγχρονων ηλεκτρονικών υπολογιστών και την αντικατάσταση των εργαζομένων από τα ρομπότ και τα μηχανήματα, ο αριθμός των απασχολούμενων συρρικνώνεται και επιστρέφει στις απαρχές του εικοστού αιώνα.

«Δεν αποκλείεται όσοι εργάτες απασχολούνταν στη βιομηχανία, στην Αμερική, το 1910 να ασχολούνται ξανά 100 χρόνια αργότερα, δηλαδή το 2010. Ο πληθυσμός όμως της Αμερικής το 2010 θα είναι υπερδιπλάσιος του 1910»¹⁹.

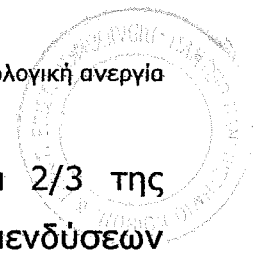
Η νέα τοποθέτηση κεφαλαίων, γενικά οι νέες επενδύσεις γίνονται με κύριο κριτήριο την αντοχή στον σκληρό ανταγωνισμό που επικρατεί. Πράγμα που σημαίνει επενδύσεις στηριγμένες, κατά κύριο λόγο, σε νέες τεχνολογίες για αύξηση της παραγωγικότητας και της παραγωγής νέων προϊόντων. Ένα παράδειγμα αποτελεί η αυτοκινητοβιομηχανία Toyota. Η Toyota στη δεκαετία του 1950 χρειάζονταν δεκαέξι ώρες για την κατασκευή ενός αυτοκινήτου και η General Motors τριάντα μία ώρες. Τα εργοστάσια της Ιαπωνίας υπολογίζεται ότι στα τέλη της δεκαετίας θα χρειάζονται οκτώ μόνο ώρες. Η General Motors για να μπορέσει να επιβιώσει είναι υποχρεωμένη σε μεγάλες αλλαγές στην οργάνωση της παραγωγής

¹⁹ Σιώτης, Κωνσταντίνος. Στην παρουσίαση του βιβλίου του Τζέρεμι Ρίφκιν, «Το τέλος της εργασίας».

της. Ως το 2000 κατήργησε το 1/3 του εργατικού δυναμικού της, που αντιστοιχεί περίπου σε 90.000 υπαλλήλους. Η Mazda ως το 2000 αντικατέστησε το 50% της τελικής συναρμολόγησης με τη χρήση ρομπότ. Κάθε ρομπότ μπορεί να αντικαταστήσει τέσσερις εργάτες. Είναι ολοφάνερος ο ανταγωνισμός που αναπτύσσεται και τον οποίο καλούνται να αντιμετωπίσουν οι βιομηχανίες παγκοσμίως, εάν επιθυμούν την επιβίωσή τους.

Ανάλογες εξελίξεις έχουμε σε όλους τους κλάδους της βιομηχανικής παραγωγής. Από έκθεση, για λογαριασμό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, προκύπτουν τα παρακάτω στοιχεία. Στον κλάδο βιομηχανίας ανταλλακτικών αυτοκινήτων που απασχολεί 940.000 εργαζόμενους στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για να παραμείνουν ανταγωνιστικές και να επανακτήσουν τη θέση τους στην αγορά, θα χρειασθεί να αναδιοργανώσουν την οργάνωση της παραγωγής τους και να μειώσουν το εργατικό τους δυναμικό κατά 40% ή κατά 400.000. Αν υπολογιστεί ότι ένας στους δώδεκα εργαζομένους στις Η.Π.Α. και το 10% του εργατικού δυναμικού στη Γερμανία απασχολείται στην αυτοκινητοβιομηχανία, γίνεται φανερό τι θα συμβεί στο μέλλον. Από το 1953 έως το 1962 στις Η.Π.Α. χάθηκαν 1,6 εκατομμύρια θέσεις εργασίας στο βιομηχανικό τομέα και κατά το χρονικό διάστημα 1989-1993 πάνω από 1,8 εκατομμύρια. Η απώλεια θέσεων εργασίας δεν περιορίζεται μόνο στο εργατικό δυναμικό, επεκτείνεται και στις μεσαίας κλίμακας δυναμικό.

Πρέπει ακόμα να σημειωθεί ότι αρχίζει να ανατρέπεται και η αντίληψη ότι στις λεγόμενες αναπτυσσόμενες χώρες, λόγω φτηνού εργατικού δυναμικού, μετατοπίζεται ένα μέρος των βιομηχανιών. Ο σκληρός ανταγωνισμός υποχρεώνει τις πολυεθνικές εταιρείες να αλλάξουν τον προσανατολισμό τους. Για να μπορέσουν να εξασφαλίσουν ταχύτητα παράδοσης και έλεγχο ποιότητας υποχρεώνονται σε επενδύσεις εντάσεως κεφαλαίου και όχι εργασίας. Σε έκθεση για το πρόγραμμα ανάπτυξης του Ο.Η.Ε. αναφέρονται τα

εξής: «Από το 1960 ως το 1987 περισσότερο από τα 2/3 της αύξησης της παραγωγής οφείλεται σε αυξήσεις επενδύσεων κεφαλαίου»²⁰. Ελάχιστοι κλάδοι, όπως της υφαντουργίας, στηρίζονται ακόμα στη μαζική χρησιμοποίηση εργατικών χεριών. Νέα τοποθέτηση κεφαλαίου είναι επίσης συνδεδεμένη με την εκτόπιση κεφαλαίου που ήδη λειτουργεί ή την εξαγορά κρατικών επιχειρήσεων, επενδύσεις που δεν δημιουργούν νέες θέσεις εργασίας, αλλά περιορισμό.

Οι πολυεθνικές εταιρείες μπορούν σήμερα να παράγουν έναν τεράστιο όγκο αγαθών και υπηρεσιών με όλο λιγότερο εργατικό δυναμικό. Η μαζική ανεργία που δημιουργείται δεν μπορεί να απορροφηθεί. Η εξέλιξη αυτή δε φαίνεται να δίνει ευκαιρία βελτίωσης, αν και το φαινόμενο βρίσκεται ακόμη στην αφετηρία του.

2.4.1 ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

Η σημερινή τεχνολογική επανάσταση, που βρίσκεται ακόμα στα πρώτα της βήματα και επεκτείνεται ραγδαία στη γεωργία, στη βιομηχανία και την παροχή υπηρεσιών, επιφέρει από τη μία, αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας και από την άλλη, περιθωριοποίηση της ανθρώπινης εργασίας και ταυτόχρονα συγκέντρωση του κοινωνικού πλούτου σε ολοένα και μειούμενο ποσοστό κατόχων. Η διαπίστωση αυτή αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα όλων των οικονομιών παγκοσμίως, και άρα και της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η ανεργία, και κυρίως η οφειλόμενη στην τεχνολογική εξέλιξη, έχει λάβει μεγάλες διαστάσεις, όχι μόνο στις λεγόμενες χώρες του τρίτου κόσμου, αλλά και στις μεγάλες ευρωπαϊκές χώρες. Η

²⁰ Ιωακείμογλου, Η. *Κόστος εργασίας, ανταγωνιστικότητα και συσσώρευση κεφαλαίου στην Ελλάδα (1960-1992)*, εκδόσεις ΙΝ.Ε. / Γ.Σ.Ε.Ε., 1993.

καταγραφή των ποσοστών της γίνεται σε διψήφιους αριθμούς. Το σημαντικότερο όμως δεν είναι το ποσοστό εμφάνισής της, αλλά οι παράγοντες που την προκαλούν. Στο παρελθόν, οι οικονομικές κρίσεις συνοδεύονταν από την απορρόφηση των ανέργων στην παραγωγή του βιομηχανικού τομέα ή του τομέα των υπηρεσιών, όπως για παράδειγμα μετά τον Πρώτο και Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Σήμερα όμως, το φαινόμενο της ανεργίας φαίνεται να εξακολουθεί να έχει αυξητικές τάσεις, παρ' όλες τις οικονομικές κρίσεις που πέρασαν οι χώρες της Ευρώπης.

Ενδεικτικά αναφέρεται, ότι η διάρκεια της εργασίας έχει υποστεί σημαντικές αλλαγές στην διάρκεια του τελευταίου αιώνα. Ένας εργάτης στην Γαλλία σήμερα εργάζεται 1600 ώρες τον χρόνο, έναντι 4000 ωρών που δούλευε πριν 150 χρόνια, 3000 ώρες πριν 100 χρόνια και 2100 ώρες το 1960. Όπως αναφέρει ο Γάλλος συγγραφέας Αντρέ Γκορτζ, ένας Γάλλος μισθωτός ηλικίας 40 ετών το 1946 περνούσε ως εργαζόμενος το ένα τρίτο της ενεργού ζωής του, το 1975 το ένα τέταρτο και σήμερα το ένα πέμπτο²¹.

Η όξυνση του προβλήματος της ανεργίας στις αρχές της δεκαετίας του 1990, αποτέλεσε για τους κυβερνώντες την Ευρωπαϊκή Ένωση, σημείο ανάλυσης προκειμένου να επιτύχουν τη μείωση του φαινομένου. Όπως αναφέρεται στη Λευκή Βίβλο που συντάχθηκε τότε, η ανεργία διακρίνεται σε τρία είδη:

1. «Συγκυριακή ανεργία», αποδιδόμενη στη μείωση της οικονομικής δραστηριότητας.
2. «Διαρθρωτική ανεργία», η οποία προκαλείται από την εφαρμογή μη σύγχρονων συστημάτων απασχόλησης και από το υψηλό κόστος της ελάχιστα ειδικευμένης εργασίας, και
3. «Τεχνολογική ανεργία», η οποία προκαλείται από τη διαφορά μεταξύ της εφαρμογής των νέων τεχνολογιών και των

²¹ Williams, B. *Technical change, employment and hours*, LSE Centre for Labor Economics, 2003.

αναγκών που δημιουργούνται και θα οδηγήσουν σε αύξηση των θέσεων απασχόλησης.

Στη συνέχεια αναλύεται η εικόνα που παρουσιάζει η ανεργία στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Προκύπτουν οι εξής διαπιστώσεις:

- Η ανεργία πλήττει πολύ περισσότερο τις γυναίκες και τους νέους.
- Στην Ευρωπαϊκή Ένωση το ποσοστό της ανεργίας το 1999 ήταν 2%. Το ποσοστό αυτό μεταφράζεται σε τουλάχιστον 15 εκατομμύρια ανέργους. Εάν στα 15 εκατομμύρια των ανέργων προστεθούν τα 4 εκατομμύρια από τους εργαζόμενους σε μερική απασχόληση που θέλουν να εργαστούν σε πλήρη απασχόληση και τα 8 εκατομμύρια από τον ανενεργό πληθυσμό που επιθυμεί να εργαστεί, διαπιστώνουμε ότι ο αριθμός των ανθρώπων που δεν έχει την απασχόληση που επιθυμεί ξεπερνάει τα 27 εκατομμύρια.²²
- Η μακροχρόνια ανεργία παρουσιάζει ανοδική τάση, αν και ήδη βρίσκεται σε πολύ υψηλά επίπεδα και το 1999 αντιστοιχούσε στο 4,2% του εργατικού δυναμικού. Αυτοί που δεν εργάστηκαν για περισσότερο από 12 κατά σειρά μήνες αντιπροσωπεύουν το 45% του συνολικού αριθμού των ανέργων.
- Αυξάνεται διαρκώς η μερική και η προσωρινή απασχόληση, καθώς και οι νέες μορφές εργασίας.

Οι περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης χαρακτηρίζονται από υψηλό ποσοστό ανεργίας. Παρά τις περιοριστικές πολιτικές που ακολουθήθηκαν και παρά τις ρυθμίσεις στην αγορά εργασίας, η ανεργία παρέμεινε σε αυξημένα επίπεδα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι αυτό της Βρετανίας που ολόκληρη

²² Human Development Report, <http://www.undp.org/hdr2001/chaptertwo.pdf>, 2001.

την δεκαετία του 1980 ακολουθούσε τις πιο ακραίες συντηρητικές πολιτικές, χωρίς τελικά να επιτευχθεί το επιθυμητό αποτέλεσμα.

Με βάση την προαναφερόμενη διάκριση της ανεργίας στην Λευκή Βίβλο της δεκαετίας του 1990, διαπιστώνεται ότι το φαινόμενο έχει πλέον μετατραπεί σε δομικό - τεχνολογικό, είναι μόνιμα αυξανόμενο και όχι συγκυριακό. Με άλλα λόγια, βασικό συστατικό στοιχείο του νέου υποδείγματος ανάπτυξης που βρίσκεται σε εξέλιξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση, είναι η εξοικονόμηση εργασίας. Τα

τελευταία χρόνια αυξάνονται συνεχώς τα ποσοστά των μερικώς απασχολούμενων σε σχέση με το σύνολο των απασχολούμενων. Σε συνδυασμό με την είσοδο των νέων τεχνολογιών στις επιχειρήσεις όλων των ευρωπαϊκών χώρων, συμπεραίνεται ότι μεγάλο μέρος από τους απασχολούμενους που στο παρελθόν είχαν πλήρη απασχόληση, κατέχουν πλέον θέσεις εργασίας μερικής απασχόλησης. Διαμορφώνεται δηλαδή εκτός από το μόνιμο και υψηλά ειδικευμένο εργατικό δυναμικό, ένα δυναμικό με χαμηλή ειδίκευση, που, είτε βρίσκεται στις νέες μορφές απασχόλησης, είτε στην ανεργία. Στον όρο νέες μορφές απασχόλησης συμπεριλαμβάνονται εκτός από τη μερική απασχόληση, οι συμβάσεις ορισμένου χρόνου, η λεγόμενη «εργασία με το κομμάτι», η τηλεεργασία, η εποχιακή απασχόληση κλπ. Το σύνολο των ευέλικτων μορφών απασχόλησης το 1999 στις Ολλανδία, Μεγάλη Βρετανία και Βέλγιο ήταν αντίστοιχα τα ποσοστά 36%, 34%, 32% του εργατικού δυναμικού²³. Είναι γεγονός ότι μειώνεται το εργατικό κόστος τόσο το άμεσο (μισθοί), όσο και το έμμεσο (δεν προσφέρονται μια σειρά εργασιακά δικαιώματα όπως προστασία από απολύσεις, επιδόματα, δώρα κλπ). Μειώνεται λοιπόν το κόστος εργασίας σε σημείο που να μην επιτρέπει την δυνατότητα υλοποίησης των κλασικών ασφαλιστικών και εργατικών δικαιωμάτων. Χαρακτηριστικό είναι ότι το 80% των θέσεων εργασίας

²³ Ναζάκης, Χαρίλαος και Λ. Ζάραγκας. «Οι επιδράσεις των εργασιακών σχέσεων στην απασχόληση και την ανεργία: Διεθνές και Ευρωπαϊκή Εμπειρία», *Επιθεώρηση Εργασιακών Σχέσεων*, τεύχος 14, 1999.

που δημιουργήθηκαν τα τελευταία χρόνια στη Γαλλία και την Μ. Βρετανία, είναι θέσεις στις ευέλικτες μορφές απασχόλησης²⁴. Άλλο χαρακτηριστικό της ανεργίας που έχει μεταβληθεί, είναι η αύξηση των μακροχρόνια ανέργων, από περίπου 43% το 1991 έφτασε πολύ κοντά στο 50% το 1997²⁵.

Συμπερασματικά, παρατηρείται η τάση για αλλαγή του οικονομικού συστήματος στην ευρωπαϊκή αγορά της απασχόλησης. Η επέκταση των ευέλικτων μορφών απασχόλησης αποτελεί πλέον μια από τις μορφές εργασίας που επιλέγεται. Προσφέρει ευελιξία στην οργάνωση της παραγωγής, στο χρόνο εργασίας και στην απασχόληση, αύξηση της παραγωγικότητας του επενδυμένου κεφαλαίου και μείωση του κόστους εργασίας. Η καθολική επικράτηση των νέων τεχνολογιών, οδήγησε στην καθιέρωση των ευέλικτων μορφών εργασίας, εφόσον μεγάλο μέρος της παραγωγικής διαδικασίας διεξάγεται από τον μηχανικό εξοπλισμό.

Το νέο οικονομικό υπόδειγμα ανάπτυξης που στηρίζεται στην εξέλιξη, οδηγεί στην παραγωγή μεγαλύτερων ποσοτήτων εμπορευμάτων με μικρότερες ποσότητες εργασίας, οδηγώντας με αυτόν τον τρόπο μεγάλα τμήματα του πληθυσμού στην ανεργία, στην υποαπασχόληση και τη φτώχεια. Η ανεργία και η υποαπασχόληση σήμερα στις αναπτυγμένες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δεν είναι αποτέλεσμα της έλλειψης επενδύσεων, αλλά της υπερεπένδυσης σε νέα προηγμένα τεχνολογικά μέσα.

Ως αποτέλεσμα των παραπάνω μεταβολών στο ευρύτερο οικονομικό πλαίσιο, αποτελεί η όξυνση του φαινομένου της φτώχειας κυρίως των ανέργων, των εργαζομένων στις νέες μορφές απασχόλησης και της χαμηλής ειδίκευσης, που πολλές φορές τα εισοδήματά τους ξεπερνάνε τα όρια της φτώχειας. Τα κοινωνικά αυτά

²⁴ Vijselaar, Focco και Ronald Albers, «New technologies and productivity growth in the euro area», *ECB Working Paper*, τεύχος 122, 02/2004.

²⁵ Στοιχεία Eurostat, 1997.

στρώματα συνεχώς διευρύνονται λόγω της συνεχούς απώλειας θέσεων εργασίας. Τα στοιχεία των ερευνών αναφέρουν πως 60 εκατομμύρια Ευρωπαίοι βρίσκονται στο όριο φτώχειας. Με λίγα λόγια ποτέ μέχρι σήμερα στην ιστορία των κοινωνικών συστημάτων δεν είχε παραχθεί τόσος πλούτος όσο τα τελευταία 50 χρόνια. Όμως και ποτέ δεν είχε υπάρξει σε τέτοια έκταση και ένταση τόση φτώχεια.

2.4.1.1 ΠΟΣΟΣΤΑ ΑΝΕΡΓΙΑΣ

Στο 8,4% ανήλθε, το Δεκέμβριο του 2005, το ποσοστό ανεργίας στην Ευρωζώνη, από 8,3% τον περασμένο Νοέμβριο, σύμφωνα με τα στοιχεία που έδωσε στη δημοσιότητα η ευρωπαϊκή στατιστική υπηρεσία. Στην Ευρώπη των 25, το ποσοστό ανεργίας παρέμεινε αμετάβλητο στο 8,5%, για τέταρτο συνεχόμενο μήνα. Σε ανακοίνωσή της η Eurostat αναφέρει:

«Σε εποχικά προσαρμοσμένη βάση, ο αριθμός των ανέργων στην ευρωζώνη ανήλθε, το Δεκέμβριο του 2005, σε 12,2 εκατομμύρια άνδρες και γυναίκες και σε 18,6 εκατομμύρια στην Ευρώπη των 25»²⁶

Το υψηλότερο ποσοστό σημειώθηκε στην Πολωνία (17,2%), καταγράφοντας ελαφρά υποχώρηση σε σχέση με το 17,4% το Νοέμβριο του 2005. Ακολουθεί η Σλοβακία με ποσοστό ανεργίας στο 16,1% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού, η Γερμανία με 9,5% και η Γαλλία με 9,2%. Το χαμηλότερο ποσοστό σημειώθηκε στην Ιρλανδία (4,3%), τη Δανία (4,4%) και την Ολλανδία (4,7%).

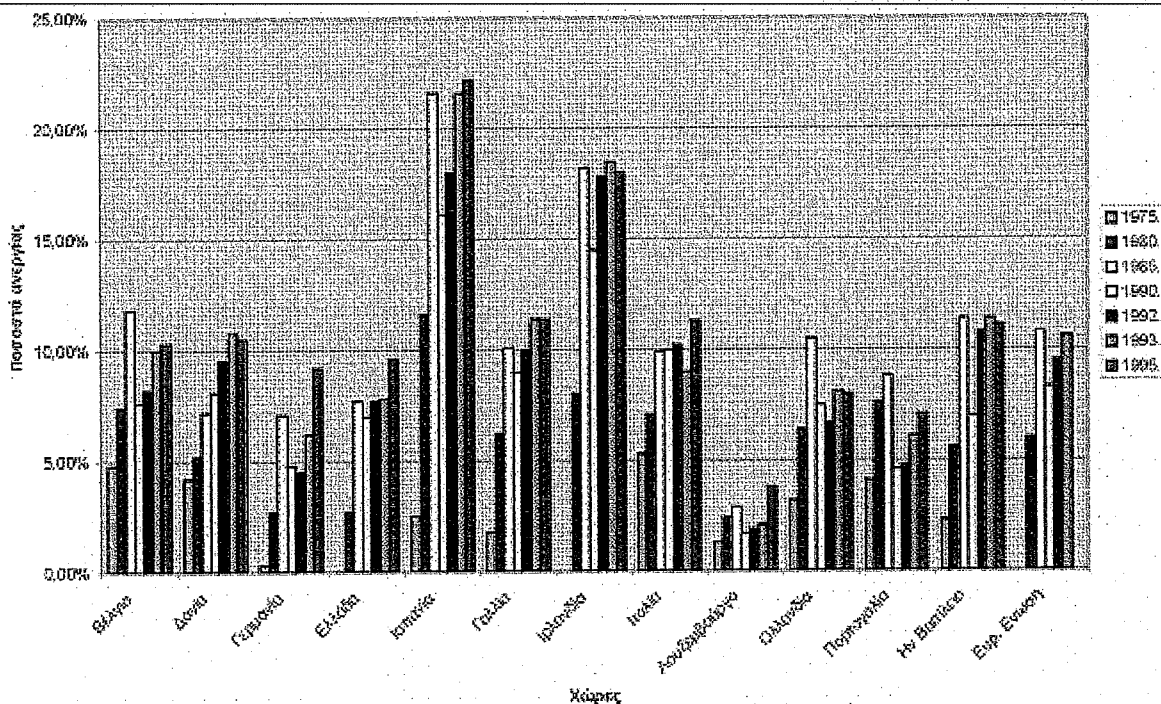
Αναφορικά με τα προηγούμενα χρόνια, χαρακτηριστικές είναι οι διαπιστώσεις που γίνονται στην Έκθεση της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Απασχόληση (2000). Αναφέρονται μεταξύ των άλλων και τα εξής:

²⁶ «Μικρή αύξηση της ανεργίας στην ευρωζώνη». Εφημερίδα express. 01/02/2006.

« ... οι θέσεις προσωρινής απασχόλησης εξακολουθούν να αυξάνονται το 1999 αντιπροσωπεύοντας σήμερα σχεδόν το 30% του συνολικού αριθμού των θέσεων εργασίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση ».

« Η μερική απασχόληση από το 1994 έως το 1999 αντιπροσώπευε σχεδόν το 64% της καθαρής δημιουργίας θέσεων εργασίας ».

Η ανεργία στην Ευρωπαϊκή Ένωση 1975-1995:

Το ποσοστό των μερικώς απασχολούμενων ήταν το 1999 19,5% έναντι 16% το 1994. Η τάση προδιαγράφει μια δυσοίωνη κατάσταση για το μέλλον των εργαζομένων και ιδιαίτερα των νέων ανθρώπων στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Σε αναπτυγμένες οικονομίες, όπως της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είναι σχετικά αποδεκτό ότι η επένδυση στην εφαρμογή νέων τεχνολογιών αποτελεί ολοένα σημαντικότερο μέρος της οικονομικής δραστηριότητας. Στο νέο αυτό περιβάλλον που έχει διαμορφωθεί, οι ασκούντες την οικονομική πολιτική οφείλουν να παρακολουθούν όσα διαδραματίζονται μέσω της συλλογής κατάλληλων στατιστικών στοιχείων, προκειμένου να φθάσουν σε συμπεράσματα μέσω της

οικονομικής ανάλυσης. Έτσι, θα είναι σε θέση να προτείνουν και να εφαρμόσουν τις κατάλληλες πολιτικές που θα οδηγήσουν στη μέγιστη δυνατή ανάπτυξη και την ευημερία.

2.4.1.2 ΛΕΥΚΗ ΒΙΒΛΟΣ

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δείχνει να κατανοεί το πρόβλημα στην σχέση των ανθρώπων με την εργασία και την αυξανόμενη δυσκολία να ανταποκριθούν στο διαρκώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον. Οι τεχνολογικές εξελίξεις δημιουργούν την επιτακτική ανάγκη ύπαρξης μίας κατευθυντήριας πολιτικής αντιμετώπισης της ανεργίας στα νέα αυτά οικονομικά πλαίσια. Η απάντηση βρίσκεται στην αποστολή της εκπαίδευσης να μεταδώσει μια ευρεία και γενική μόρφωση, η οποία θα βασίζεται στα νέα τεχνολογικά επιτεύγματα.

Για το λόγο αυτό συντάχθηκε ένα κείμενο το οποίο ονομάστηκε Λευκή Βίβλος. «Η Λευκή Βίβλος ή Λευκό Βιβλίο είναι μια επίσημη δέσμη προτάσεων για συγκεκριμένες πολιτικές, που αφορούν στην ανάπτυξη, στην ανταγωνιστικότητα και την απασχόληση. Δημοσιεύθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και κυκλοφόρησε στις Βρυξέλλες στις 29 Νοεμβρίου του 1995 και παρουσιάσθηκε από την εμπνεύστριά της Επίτροπο Έρευνας, Εκπαίδευσης και Κατάρτισης της Ευρωπαϊκής Ένωσης κ. Εντίθ Κρεσσόν»²⁷. Περιλαμβάνει μια σειρά στρατηγικών προτάσεων με στόχο, εκτός των άλλων, τη μείωση της τεχνολογικής ανεργίας για τα κράτη - μέλη. Συγκεκριμένα, οικονομικές πολιτικές προσανατολισμένες προς την οικονομία της αγοράς, για τη βελτίωση των υποδομών με τη δημιουργία δικτύων μεταξύ των κρατών - μελών. Επιπλέον, συμπεριλαμβάνει μέτρα αύξησης της

²⁷ Στις 07/12/95.

απασχόλησης, τα οποία πρόκειται να εφαρμοσθούν από τα ίδια τα κράτη - μέλη.

Διαπιστώνοντας την ανάγκη εμπλουτισμού των ικανοτήτων των εργαζομένων με τα νέα δεδομένα εκτός της παραδοσιακής εκπαιδευτικής οδού, δηλαδή των Συστημάτων Παιδείας των κρατών μελών, η Λευκή Βίβλος προτείνει λύσεις οι οποίες καθοδηγούνται από τις επιδράσεις:

- της κοινωνίας της πληροφορίας,

- της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας και

- της επιστημονικής και τεχνολογικής γνώσης στο χώρο της παιδείας, της εργασίας, της παραγωγής και της κοινωνίας γενικότερα.

Και οι αυτές λύσεις, αφορούν τη βελτίωση της δυνατότητας για πρόσβαση στην εκσυγχρονισμένη αγορά εργασίας, με τις ευέλικτες μορφές εργασίας, καθώς και την παροχή μιας δεύτερης ευκαιρίας μέσα από την εκπαίδευση στις ομάδες των κοινωνικά αποκλεισμένων, τις οποίες μεταξύ άλλων προκαλεί και η τεχνολογική πρόοδος.

Στα πλαίσια του εκσυγχρονισμού, δημοσιεύθηκε το 2002 μία νέα έκδοση της Λευκής Βίβλου, με τίτλο «Μια νέα πνοή για την ευρωπαϊκή νεολαία». Το κείμενο αυτό αναφέρεται στις ανάγκες των νέων για ένα ευέλικτο σύστημα προσανατολισμού και παροχής συμβουλών, ανταποκρινόμενο στο νέο εργασιακό περιβάλλον. Με άλλα λόγια, θα υποστηρίζει τη συνεχή πρόσβαση στη δια βίου μάθηση και τη μάθηση που θα καλύπτει όλες τις πλευρές της ζωής, προκειμένου το εργατικό δυναμικό να είναι ανταγωνίσιμο και ικανό να ανταποκριθεί στη νέα τάξη πραγμάτων, η οποία ορίζεται από τις τεχνολογικές μεταβολές. Στην κατεύθυνση αυτή έχει στραφεί με τα

χρηματοδοτούμενα ερευνητικά προγράμματα²⁸ η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Σε μία προσπάθεια παρακολούθησης των επικείμενων αλλαγών που προκαλεί η τεχνολογία, η Επιτροπή επηρέασε τη λειτουργία και την ανάπτυξη των πανεπιστημίων.

Παράλληλα με τον τομέα της εκπαίδευσης, στον οποίο έχει στραφεί η Ευρωπαϊκή Ένωση, αντιλαμβανόμενη τις συνέπειες τη τεχνολογικής προόδου στην απασχόληση, επικεντρώνεται στον αγροτικό τομέα. Το γεγονός αυτό φανερώνει την παραδοχή ύπαρξης τεχνολογικής ανεργίας με αποτέλεσμα την λήψη κατάλληλων μέτρων. Η ετοιμαζόμενη από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Λευκή Βίβλος για τους συνεταιρισμούς, με την οποία θα χαραχθούν κατευθύνσεις πολιτικής, συνιστά αναγνώριση της σημασίας που αποδίδεται. Σε πολλές χώρες δοκιμάζονται νέα σχήματα για την επιχειρηματική συγκρότηση των συνεταιρισμών, ως απάντηση στις συγχωνεύσεις των επιχειρήσεων και τη διόγκωση του κλάδου των υπηρεσιών. Θέματα που αφορούν αμιγώς την ανάπτυξη του αγροτικού τομέα επανεξετάζονται για να προσαρμοστούν στη νέα τεχνολογική προτεραιότητα. Με την προτεινόμενη Λευκή Βίβλο για τις αγροτικές οργανώσεις, επιδιώκεται η επανατοποθέτηση σε νέες και προσαρμοσμένες στη σημερινή αναγκαιότητα βάσεις λειτουργίας των αγροτικών συνεταιρισμών. Με τα μέτρα αυτά, ο γεωργικός τομέας θα έχει τις δυνατότητες να καταστεί ανταγωνιστικός, ενώ παράλληλα θα συμβάλλουν στη διατήρηση των αγροτικών κοινωνιών

Συμπερασματικά, η Λευκή Βίβλος έχει συμβάλει στην ενίσχυση του διαλόγου όσον αφορά την ανάπτυξη, την ανταγωνιστικότητα και την απασχόληση σε αρκετές χώρες. Πολλά κράτη μέλη έχουν λάβει μέτρα τα οποία είναι σύμφωνα με την στρατηγική που προτείνεται στη Λευκή Βίβλο, όπως εκτίθεται στην έκθεση της Επιτροπής Οικονομικής Πολιτικής προς το Συμβούλιο Ecofin. Όπως όμως

²⁸ Για παράδειγμα: Information Technology, Telematics Applications, Advanced Communications Technologies and Services, Training and Mobility of Researchers, Technology Stimulation Measures for SMEs κ.λ.π.

διευκρινίζει η εν λόγω έκθεση, πρέπει να καταβληθούν ακόμα μεγάλες προσπάθειες για τη βελτίωση της κατάστασης από πλευράς απασχόλησης, καθώς και για την αποτελεσματικότητα των ευρωπαϊκών αγορών εργασίας.

2.4.2 Η ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Στην Ελλάδα υπάρχει σημαντική έλλειψη των αναγκαίων στοιχείων για την παρακολούθηση και ανάλυση των οικονομικών επιπτώσεων από την εφαρμογή των νέων τεχνολογιών. Ως αποτέλεσμα, δεν έχουν υλοποιηθεί οι απαιτούμενες οικονομικές μελέτες, γεγονός που δυσχεραίνει την άσκηση κατάλληλης πολιτικής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί πρόσφατη συγκριτική μελέτη του Ο.Ο.Σ.Α. με τίτλο «Μέτρηση του κλάδου Τεχνολογιών Προγραμματισμού και Επικοινωνιών» (OECD 2001), στην οποία η Ελλάδα δεν συμπεριλήφθηκε σε 5 από τα 8 βασικά σημεία αξιολόγησης που επιλέγηκαν.

Παρά τις επιτυχίες που έχουν σημειωθεί στον τομέα των Τεχνολογιών Προγραμματισμού και Επικοινωνιών (π.χ. κινητή τηλεφωνία), η Ελλάδα υστερεί σημαντικά σε σχέση με τους Ευρωπαίους εταίρους της. Μέχρι σήμερα, δεν έχουν γίνει οι απαραίτητες διαρθρωτικές κινήσεις που θα θέσουν τη χώρα σε τροχιά ανάπτυξης. Είναι ξεκάθαρο ότι χρειάζονται πρωτοβουλίες και αποφασιστικότητα, παρά τις δυσκολίες που παρουσιάζονται, προκειμένου η Ελλάδα να προχωρήσει και να συνεχίσει την αναπτυξιακή της πορεία. Η επανάσταση στην τεχνολογία των επικοινωνιών, κινητήριος μοχλός της παγκόσμιας οικονομίας, είναι ένα από εκείνα τα εργαλεία που πρέπει να αξιοποιηθούν ώστε να καλυφθεί η απόσταση που χωρίζει τη χώρα μας από τα υπόλοιπα κράτη - μέλη στην Ευρωπαϊκή Ένωση, τα οποία κινήθηκαν έγκαιρα

και ταχύτερα στην αξιοποίηση και την ενσωμάτωση των νέων τεχνολογιών σε όλες τις παραγωγικές διαδικασίες.

Στον κρίσιμο τομέα της τεχνολογίας, δημιουργείται ένα νέο, σύγχρονο θεσμικό πλαίσιο, το οποίο θα αποτελέσει το έναυσμα για την ενίσχυση των επενδύσεων και θα δημιουργήσει τις αναγκαίες συνθήκες για τη μείωση της απόστασης που χωρίζει την Ελλάδα από την Ευρώπη. Επίσης, αναλαμβάνεται μια σειρά από πρωτοβουλίες, ώστε για πρώτη φορά, να αναλάβει ηγετικό ρόλο στο χώρο της Βαλκανικής, αναφορικά με τις αναπτυσσόμενες τεχνολογίες της πληροφορικής.

Η Ελλάδα σήμερα έχει από τους υψηλότερους δείκτες ανάπτυξης στην Ευρώπη. Διαθέτει ικανούς και πρωτοπόρους επιστήμονες και τεχνολόγους, έμπειρους και επιτυχημένους επιχειρηματίες. Με αυτά τα δεδομένα και το νέο περιβάλλον που έχει διαμορφωθεί, πρέπει να ενθαρρυνθεί την καινοτομία, να γίνει ευρύτερη χρήση των τεχνολογιών της πληροφορικής και των επικοινωνιών, να αυξηθεί η ανταγωνιστικότητα και να δημιουργηθούν νέες και καλύτερες θέσεις εργασίας. Με τον τρόπο αυτό θα είναι ικανή η χώρα μας να συμμετέχει ισότιμα στην Κοινωνία της Πληροφορίας που δημιουργείται σε πανευρωπαϊκό επίπεδο.

Για την επίτευξη ενός τέτοιου στόχου, απαιτείται μία γενικότερη αλλαγή της νοοτροπίας και του παραδοσιακού τρόπου που αντιμετωπίζονται οι μεταβολές στον οικονομικό κλάδο. Πρέπει να γίνει κατανοητό, ότι οι οργανισμοί, που μέχρι πρόσφατα αποτελούσαν το κρατικό μονοπώλιο έχουν σημαντικό ρόλο να παίξουν στο νέο περιβάλλον που διαμορφώνεται. Είναι αναγκαίες οι διαρθρωτικές αλλαγές και η επανεξέταση της υφιστάμενης στρατηγικής, ώστε να αντιμετωπιστούν τα δεδομένα της νέας ανταγωνιστικής πραγματικότητας, καθώς και να αποτελέσουν την ανάπτυξη της χώρας. Πρέπει να εγκαταλειφθούν οι μέθοδοι του

παρελθόντος, που λειτουργούσαν ανασχετικά σε όλες τις προσπάθειες ανάπτυξης.

Από την άλλη πλευρά, πρέπει να γίνει κατανοητό ότι για να μπορέσουν να αποφευχθούν τα προβλήματα της εισαγωγής νέων τεχνολογιών στην παραγωγική διαδικασία, πρέπει να γίνουν επενδύσεις. Έχει, πλέον, διαμορφωθεί ένα ασφαλές θεσμικό και οικονομικό περιβάλλον, που επιτρέπει κάτι τέτοιο. Ο ιδιωτικός τομέας απαιτείται να προβεί στην κατάρτιση μακροπρόθεσμων επιχειρησιακών σχεδίων, με αναπτυξιακή προοπτική, και όχι να αποβλέπει σε άμεση απόδοση των επενδυτικών σχεδίων, που μπορεί να οδηγήσει σε φαινόμενα όπως η τεχνολογική ανεργία.

Είναι πλέον εμφανές ότι σήμερα αποτελεί κύρια προτεραιότητα η ανάπτυξη της Κοινωνίας της Πληροφορίας, αναγνωρίζοντας την υστέρηση της χώρας μας στην ανάπτυξη του Διαδικτύου. Έχει ήδη ξεκινήσει η προσπάθεια, ώστε η Ελλάδα να δημιουργήσει δυναμική ανάπτυξης της Κοινωνίας της Πληροφορίας. Παράλληλα αναλαμβάνονται όλες οι αναγκαίες νομοθετικές πρωτοβουλίες, ώστε να διατυπωθούν ξεκάθαρα οι προϋποθέσεις, οι οποίες θα διασφαλίσουν ένα ανταγωνιστικό και δίκαιο περιβάλλον ανάπτυξης των νέων τεχνολογιών.

2.4.3 Η ΑΝΕΡΓΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η ανεργία είναι ένα πρόβλημα που μπορεί να αντιμετωπίσει κάθε άνθρωπος στη ζωή του. Το πρόβλημα αυτό έχει πάρει μία νέα τροπή με την ανεργία των πτυχιούχων τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα. Πρόκειται για άτομα που είναι άνεργα, ενώ έχουν σπουδάσει μια επιστήμη για την οποία στη χώρα μας δεν έχουν αναπτυχθεί ακόμη θέσεις εργασίας, ή είναι πολύ περιορισμένες.

Η Ελλάδα είναι μια χώρα που γενικά δεν αξιοποιεί το επιστημονικό δυναμικό της. Ο βιομηχανικός κλάδος είναι ιδιαίτερα μικρού μεγέθους, η έρευνα είναι σε λανθάνουσα κατάσταση και η ανάπτυξη στα πρώιμα στάδιά της. Έτσι πάρα πολλές θέσεις εργασίας επιστημονικού, και όχι μόνο, προσωπικού χάνονται και μαζί τους χάνεται και μεγάλο οικονομικό όφελος, από την πρόοδο και το κέρδος που θα έφερναν αυτές οι επενδύσεις για την Ελλάδα. Παράλληλα πολλοί νέοι επιστήμονες επιλέγουν πλέον να δουλέψουν σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπου η κατάσταση είναι πολύ καλύτερη και έτσι ενώ έχουν σπουδάσει με έξοδα του Ελληνικού Κράτους, προσφέρουν τις υπηρεσίες τους σε μια άλλη χώρα, πράγμα που είναι ακόμη μια απώλεια στην Ελλάδα.

Η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης με αυξανόμενα ποσοστά ανεργίας τα τελευταία χρόνια, όπως φαίνεται και από τον πίνακα που ακολουθεί. Μάλιστα στο τέλος του 1998,

Η εξέλιξη της ανεργίας (1990-2001)	
1990	7%
1991	7,70%
1992	8,70%
1993	9,70%
1994	9,60%
1995	10%
1996	10,30%
1997	10,20%
1998	10,8%
1999	11,70%
2000	11,10%
2001	10,20%

διάστημα για το οποίο υπάρχουν επίσημα ποσοστά για τη χώρα μας, η ανεργία ήταν υψηλότερη από τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και από το ποσοστό των χωρών της ζώνης του Ευρώ. Πραγματοποίησε άλμα το 1998 φθάνοντας το τελευταίο τετράμηνο στο 11,3% και έφερε τη

χώρα μας στη δεύτερη θέση της Ευρώπης, πίσω από την Ισπανία, η οποία με 15% κατέχει σταθερά την τελευταία δεκαετία τα αρνητικά ευρωπαϊκά πρωτεία. Ωστόσο στην Ισπανία η ανεργία παρουσιάζει σταθερή μείωση τα τελευταία χρόνια, σε αντίθεση με την Ελλάδα όπου ο δείκτης του προβλήματος ακολουθεί συνεχώς ανοδική πορεία.

Ακόμα και τα διαθέσιμα στοιχεία αποδεικνύουν ότι η ανεργία με όλες τις εκφάνσεις της (μερική απασχόληση, υποαπασχόληση

κλπ.) θίγει άμεσα την πλειονότητα των εργαζομένων. Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι το 48% των απασχολούμενων στον τομέα παροχής υπηρεσιών στην περιοχή της πρωτεύουσας και το 19% στο σύνολο της χώρας εργάζονται και σε μια δεύτερη απασχόληση. Οι πλέον ευπαθείς ομάδες είναι νέοι από 20 έως 24 ετών, καθώς επίσης και τα άτομα ηλικίας από 30 έως 44 ετών, ενώ οι γυναίκες αποτελούν το 62,5 % των ανέργων. Από τον συνολικό αριθμό των ανέργων 260.000 (58,2%) είναι άνεργοι μακράς διάρκειας (άνεργοι για διάστημα μεγαλύτερο των 12 μηνών).

Πάνω από το 50% των ανέργων διαθέτουν δευτεροβάθμια εκπαίδευση, 25% πρωτοβάθμια, ενώ πάνω από το 20% είναι οι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η Ελλάδα κατέχει την πέμπτη παγκόσμια θέση στην ανεργία των νέων (25%). Οι πρόσκαιρα απασχολούμενοι είναι περίπου 345.000 και οι απασχολούμενοι «με το κομμάτι» (φασών) ξεπερνούν τις 300.000. Οι μερικώς απασχολούμενοι προσεγγίζουν το 5%. Τα στοιχεία αυτά δεν περιλαμβάνουν την συγκαλυμμένη ανεργία, για παράδειγμα όσων εργάζονται στον αγροτικό τομέα, των εργαζομένων με «ευέλικτες μορφές απασχόλησης», των ανασφάλιστων και των υποαπασχολούμενων.

Χαρακτηριστική είναι η αυξημένη ανεργία στα μεγάλα αστικά κέντρα (το 43,7% των ανέργων της ελληνικής οικονομίας βρίσκεται στον νομό Αττικής), και στη Βόρειο Ελλάδα, λόγω της μετακίνησης επιχειρήσεων στις γειτονικές χώρες (ιδιαίτερα στους κλάδους της κλωστοϋφαντουργίας, της ένδυσης και της υπόδησης).

Η Ελλάδα καταλαμβάνει την πρώτη θέση στην ευρωζώνη σε ποσοστό ανεργίας νέων ηλικίας κάτω των 25 ετών, αλλά και συνολικής ανεργίας, σύμφωνα με στοιχεία που έδωσε στη δημοσιότητα η Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία (Eurostat). Τον Μάρτιο 2005, το ποσοστό ανεργίας των νέων στη χώρα μας ήταν 25%. Πρόκειται για το υψηλότερο ποσοστό στην Ευρώπη των 12, με

δεύτερη την Ιταλία (24,2%). Στην Ευρώπη των 25, η Ελλάδα βρίσκεται στην τρίτη θέση μετά την Πολωνία, το ποσοστό της οποίας υπερβαίνει το 35% και τη Σλοβακία (25,2%). Στην ευρωζώνη, η ανεργία των νέων κυμαίνεται κατά μέσο όρο, με στοιχεία Ιουλίου 2005, στο 17% και στην Ευρώπη των 25 στο 17,7%.

Το ποσοστό της συνολικής ανεργίας στη χώρα μας παραμένει στο επίπεδο του 9,9% τον Μάρτιο 2005. Με το ποσοστό αυτό, η Ελλάδα καταλαμβάνει την πρώτη θέση στην ευρωζώνη, με δεύτερη τη Γαλλία (9,7% τον Ιούλιο 2005) και τρίτη την Ισπανία (9,4%). Στην Ευρώπη των 25, η χώρα μας έχει το τρίτο υψηλότερο ποσοστό μετά την Πολωνία (17,6%) και τη Σλοβακία (15,2%).

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται η συγκριτική εξέταση της απασχόλησης κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας για την Ελλάδα το έτος 1988 και δέκα χρόνια αργότερα, το 1999.

	1988		1999		Μεταβολή
Πρωτογενής	991.207	27,2%	687.871	17,5%	-30,6%
Δευτερογενής	971.339	26,6%	894.746	22,8%	-7,9%
Τριτογενής	1.687.732	46,2%	2.350.243	59,8%	39,3%

Παρατηρείται ότι υπάρχει σημαντική αρνητική μεταβολή της απασχόλησης στον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα (βιομηχανία και κατασκευές) και θετική στον τριτογενή (υπηρεσίες). Γεγονός που επιβεβαιώνει ότι από την εισαγωγή των νέων τεχνολογιών πλήττεται σίγουρα ο πρωτογενής τομέας, η αγροτική οικονομία, η οποία εκσυγχρονίζεται με την αντικατάσταση της φυσικής εργασίας από τις μηχανές. Παράλληλα, το ίδιο συμβαίνει και στον δευτερογενή τομέα, τις βιομηχανίες, όπου οι καινοτομίες στην παραγωγική διαδικασία,

μειώνουν το κόστος και το χρόνο παραγωγής. Έτσι, με την πάροδο του χρόνου η αντικατάσταση του εργατικού δυναμικού εμφανίζεται όλο και συχνότερα, ωθώντας ολοένα και μεγαλύτερο μέρος της απασχόλησης στην ανεργία.

2.5 ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ

Η τεχνολογική ανεργία αποτελεί είναι φαινόμενο της σύγχρονης εποχής, που δημιουργήθηκε και συνεχίζει να εξαπλώνεται εξαιτίας των εξελίξεων που επιφέρει η τεχνολογική πρόοδος. Η αντιμετώπισή του απαιτεί οργανωμένες προσπάθειες κυρίως από την πλευρά της πολιτείας προκειμένου να καθιερωθεί ένα πλαίσιο δράσης των επιχειρήσεων. Έτσι, οι ενδεχόμενες μεταβολές που θα προκύψουν, εφόσον θα έχουν ληφθεί τα κατάλληλα μέτρα, θα αποτελούν μέρος του νέου διαμορφωμένου οικονομικού περιβάλλοντος και δε θα οδηγούν σε καταστάσεις αποδιοργάνωσης.

Ήδη, έχουν προαναφερθεί ενδεικτικά μέτρα²⁹, τα οποία μπορούν να εφαρμοστούν προκειμένου να δημιουργηθούν οι αναγκαίες προϋποθέσεις για την λύση του προβλήματος της ανεργίας. Οι προηγούμενες επιλογές και κατευθύνσεις όχι μόνον δεν εγκαταλείπονται, αλλά αντιθέτως, ενισχύονται εξαιτίας της ανάγκης μείωσης των σοβαρών επιπτώσεων της ανεργίας. Η ομαλή μετάβαση της οικονομίας και συγκεκριμένα της αγοράς εργασίας στην κοινωνία της πληροφορίας και της τεχνολογίας, θα επιτευχθεί μέσα από τη διαρκή ενημέρωση για τις τρέχουσες εξελίξεις. Η ενίσχυση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας και της τεχνολογικής πρωτοπορίας αποτελεί πρώτο μέλημα όλων των πολιτικών αντιμετώπισης. Η επανάσταση υψηλής τεχνολογίας διανοίγει επαναστατικές προοπτικές για την ανάπτυξη της παραγωγικής διαδικασίας. Για την αξιοποίηση

²⁹ Βλέπε κεφάλαιο 1.7 της παρούσας εργασίας.

αυτών των προοπτικών ανάπτυξης και δημιουργίας θέσεων εργασίας απαιτείται εθνική στρατηγική και ένα ευρύ φάσμα παρεμβάσεων.

2.5.1 ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ

Ξεκινώντας από το ρόλο τον οποίο καλείται να διαδραματίσει το κράτος, οι πολιτικές αντιμετώπισης θα πρέπει να επικεντρωθούν στην αποτροπή εμφάνισης της τεχνολογικής ανεργίας.

Πρωτίστως, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη η ανάπτυξη μέτρων πολιτικής που αφορούν στη δημόσια εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτιση, βασιζόμενες στις σύγχρονες επιστημονικές εξελίξεις και τα νέα επιτεύγματα της τεχνολογίας. Ουσιαστικά, η εκπαίδευση αυτή θα στοχεύει στην αναθεώρηση των παραδοσιακών εννοιών της οικονομίας και της αγοράς εργασίας. Επίκεντρο θα αποτελεί, αφενός η ομαλή ενσωμάτωση των νέων που εισέρχονται στην αγορά εργασίας, και αφετέρου η πλήρης ενημέρωση των ήδη υφισταμένων εργαζομένων σχετικά με τις νέες τεχνολογίες. Η εισαγωγή της υψηλής ποιότητας στη βασική εκπαίδευση και τις ικανότητες συνεχούς εκμάθησης των εργαζομένων, θα συνδυαστεί με ένα εκσυγχρονισμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, προσαρμοσμένο στις νέες προτεραιότητες. Με τον τρόπο αυτό θα δημιουργηθεί ένα ευέλικτο και πολύπλευρο εργατικό δυναμικό, ικανό να αντεπεξέρχεται σε οποιεσδήποτε μεταβολές προκύπτουν στο γενικότερο οικονομικό πλαίσιο.

Η προώθηση και ενδυνάμωση των ικανοτήτων του επιπέδου των βασικών αλλά και των εξειδικευμένων τεχνικών γνώσεων, μπορεί να επιτευχθεί με τη βελτίωση των δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού με τα εξής μέτρα:

- Εφαρμογή προγραμμάτων εκπαίδευσης που να συμπεριλαμβάνουν και να βασίζονται στην τεχνολογική εξέλιξη.
- Χρήση των τεχνικών πολυμέσων (multimedia), στα εκπαιδευτικά προγράμματα σε όλα τα επίπεδα. Για παράδειγμα εξοπλισμός σχολείων με υπολογιστές και λογισμικό, προκειμένου να εξοικειωθούν οι νέοι με την τεχνολογία.
- Αύξηση των πόρων για ενίσχυση σπουδών στην πληροφορική, καθώς και σε τομείς που σχετίζονται με τη σύγχρονες εξελίξεις.
- Συνεχιζόμενη κατάρτιση με προγράμματα για ανέργους αλλά και ήδη εργαζόμενους, οι οποίοι δεν είναι εξοικειωμένοι με την πρόοδο, με έμφαση στην ενημέρωσή τους σχετικά με την αναπτυσσόμενη νέα κοινωνία της πληροφορίας.

Η εισαγωγή σύγχρονων μεθόδων στην εκπαίδευση θα συντελέσει στην καλλιέργεια νέων, οι οποίοι θα κατέχουν τις απαραίτητες τεχνολογικές γνώσεις, ώστε να μπορέσουν να συμβαδίσουν με την ταχύτητα εξέλιξης της αγοράς εργασίας. Από την άλλη, η συνεχής επαγγελματική κατάρτιση των ήδη εργαζομένων, καθιστά ενήμερο το εργατικό δυναμικό, αποφεύγοντας τον φόβο της απαξίωσής του.

2.5.2 ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΝΕΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Οι νέες ευέλικτες μορφές απασχόλησης, που οδηγούν σε δημιουργία θέσεων εργασίας, θεωρούνται ένας από τους κυριότερους τρόπους αντιμετώπισης της ανεργίας. Οι τομείς αυτοί σχετίζονται με την κοινωνική οικονομία, το περιβάλλον, την ποιότητα ζωής, τον πολιτισμό και τον τουρισμό. Με άλλα λόγια, συνδέονται με την κάλυψη κοινωνικών αναγκών κυρίως σε τοπικό επίπεδο. Η ανάπτυξη αυτών των οικονομικών δραστηριοτήτων με τοπικό

συνήθως χαρακτήρα, αφορούν τόσο την παροχή υπηρεσιών, όσο και την παραγωγική διαδικασία.

Οι θέσεις εργασίας δημιουργούνται από το δημόσιο τομέα σε συνδυασμό με την τοπική αυτοδιοίκηση. Προς αυτήν την κατεύθυνση στρέφεται ο κύριος όγκος των χρηματοδοτήσεων των προγραμμάτων επιδότησης εργασίας στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες. Η οικονομική ενίσχυση της τοπικής αυτοδιοίκησης και τοπικών κοινωνικών φορέων, οδηγεί σε άμεση δημιουργία θέσεων εργασίας. Παράλληλα, η ύπαρξη αυτών των θέσεων εργασίας καλύπτει πραγματικές κοινωνικές ανάγκες. Στην Ελλάδα, αποτελεί παράδειγμα τέτοιας πολιτικής το πρόγραμμα φροντίδας στο σπίτι που αναπτύχθηκε σε ορισμένους δήμους της Αθήνας. Αποτελεί όμως επιτακτική ανάγκη, η διεύρυνσή του και άλλες πόλεις, ώστε να αντιμετωπιστεί ουσιαστικά η δυνατότητα δημιουργίας θέσεων εργασίας στους τομείς των νέων κοιτασμάτων απασχόλησης.

Επιπλέον, για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, απαιτείται η κατάλληλη ανάπτυξη των υφιστάμενων υποδομών, ώστε να είναι σε θέση οι επιχειρήσεις να δεχτούν τους νέους εργαζόμενους. Το κράτος από την πλευρά του είναι υπόχρεο στην παροχή κινήτρων, τέτοιων που να συντελούν στην ανάπτυξη καινοτομιών οι οποίες θα αυξήσουν τις ανάγκες για νέους εργαζόμενους.

Μία δεύτερη παροχή κινήτρων, αφορά στη δημιουργία νέων και ανταποκρινόμενων στα σύγχρονα πρότυπα επιχειρήσεων. Η μείωση των εμποδίων που προκύπτουν από την γραφειοκρατία, καθώς και η ευνοϊκή φορολογία, αποτελούν ικανά μέτρα για την είσοδο νέων εταιρειών σε όλους τους βιομηχανικούς κλάδους και τη δημιουργία θέσεων εργασίας.

2.5.3 ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΠΟΛΙΤΩΝ ΣΤΙΣ ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ

Στην κοινωνία των πληροφοριών, χαρακτηρισμός που περιγράφει πλήρως το ευρύτερο κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον, δε νοείται να μην υπάρχει πρόσβαση για όλους στις νέες τεχνολογίες. Η διασφάλιση αυτού του κανόνα είναι επιτακτική, εφόσον η ταχύτητα μεταβολών του οικονομικού πλαισίου είναι εξαιρετικά γρήγορη.

Ο ρόλος του δημόσιου τομέα είναι και σε αυτή την περίπτωση καθοριστικός. Προχωρώντας σε σημαντικές επενδύσεις μπορεί να εξασφαλίσει την πρόσβαση όλων των πολιτών στις νέες τεχνολογικές εφαρμογές. Επίσης, μέσα από την ενσωμάτωση των νέων τεχνολογιών επικοινωνίας, αφενός διευκολύνεται η εσωτερική και εξωτερική λειτουργία των δημόσιων υπηρεσιών, και αφετέρου δημιουργείται μία εξοικείωση με αυτές. Αυτό σημαίνει στην πράξη επιτάχυνση στην χρήση των νέων τεχνολογιών επικοινωνίας στο πλαίσιο των σχέσεων του κράτους με τους πολίτες, πράγμα που από τη μία αυξάνει την αποτελεσματικότητα και την ποιότητα των υπηρεσιών του, και από την άλλη δημιουργεί τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την εμφάνιση νέων θέσεων εργασίας.

Η πρόσβαση όλων στις νέες τεχνολογίες, αποτελεί αναγκαία συνθήκη για την περαιτέρω ανάπτυξη της αγοράς εργασίας και γενικότερα για την αύξηση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας. Η ανάπτυξη της ηλεκτρονικής συναναστροφής του πολίτη με το δημόσιο τομέα, περιορίζει την δημιουργία νέων ανισοτήτων.

2.5.4 ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ

Η επένδυση των επιχειρήσεων σε τεχνολογίες της πληροφορικής και των επικοινωνιών, έχει αποδειχθεί ότι αυξάνει την παραγωγικότητα. Για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος όμως, δεν αρκεί

η απασχόληση εργαζομένων με υψηλές δεξιότητες. Χρειάζεται αναδιοργάνωση του τρόπου εργασίας. Οι επιχειρήσεις θα πρέπει να επενδύσουν σε διάφορους τρόπους ενδυνάμωσης του ρόλου του εργαζομένου στη διαδικασία παραγωγής.

Οι επιχειρήσεις στην Ελλάδα, δεν επενδύουν αρκετά στις νέες τεχνολογίες της πληροφορίας και επικοινωνίας σε συνδυασμό με την αγορά εργασίας. Το πρόβλημα παρουσιάζεται εντονότερο για τις μικρές επιχειρήσεις, με αρνητικές επιπτώσεις στην αποδοτικότητα τους και την απασχόληση. Ειδικά για τις τελευταίες, θα ήταν αναγκαίο να υπάρξουν ειδικά μέτρα, προκειμένου να είναι σε θέση να ακολουθήσουν την τεχνολογική μεταβολή και να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα χωρίς την απώλεια εργατικού δυναμικού. Οι μικρές επιχειρήσεις έχουν πιο δύσκολα πρόσβαση σε σχέση με μεγαλύτερες επιχειρήσεις στην χρηματοδότηση ή σε άλλου είδους κίνητρα για τέτοιου είδους επενδύσεις.

2.5.5 ΑΝΑΛΥΣΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΩΝ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ

Η ραγδαία ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών και η ενσωμάτωσή τους στην παραγωγή έχει δημιουργήσει το πρόβλημα της τεχνολογικής ανεργίας. Οι ασκούντες την οικονομική πολιτική, καλούνται να αντιμετωπίσουν την κρίση παρακολουθώντας όσα διαδραματίζονται, από τη μία πλευρά, μέσω της συλλογής κατάλληλων στατιστικών στοιχείων, και από την άλλη, μέσω οικονομικής ανάλυσης, προτείνοντας και εφαρμόζοντας τις κατάλληλες πολιτικές.

Η ανάλυση δεν πρέπει να περιορισθεί μόνο στην παρακολούθηση των τάσεων των νέων τεχνολογιών. Αντιθέτως, πρέπει να είναι ευρεία, ώστε να περιλαμβάνει και άλλους

σημαντικούς παράγοντες που δρουν ταυτόχρονα, όπως την παγκοσμιοποίηση, τον ανταγωνισμό στην αγορά αγαθών και υπηρεσιών, καθώς και τις παγκόσμιες οικονομικές συγκυρίες.

Πιο συγκεκριμένα, για να ληφθούν και να εφαρμοστούν σωστά τα μέτρα της οικονομικής πολιτικής, καθίσταται απαραίτητη η καταγραφή όλων των στοιχείων που σχετίζονται με την εισαγωγή των νέων τεχνολογιών στην παραγωγική διαδικασία. Θα πρέπει να καταμετρηθούν οι επενδύσεις σε νέο εξοπλισμό, σε λογισμικό και σε εργατικό δυναμικό, ο ρυθμός αύξησης της παραγωγικότητας, οι επιπτώσεις στην απασχόληση και η αναδιάρθρωση της παραγωγής.

Στα πλαίσια αυτών των ερευνών, πρέπει να προστεθεί και η χρηματοδότηση μελετών σε τοπικό επίπεδο για τη διερεύνηση των δυνατοτήτων δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας. Όπως προαναφέρθηκε, ο τομέας της κάλυψης τοπικών κοινωνικών αναγκών και της ανάπτυξης βιώσιμων οικονομικών δραστηριοτήτων, εάν αναλυθεί θα εντοπιστεί το σημείο που υστερεί. Έτσι, θα υπάρχει επαρκής γνώση, ώστε να κατευθυνθούν οι πολιτικές για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας στους τομείς των νέων κοιτασμάτων απασχόλησης.

Στην ομαλοποίηση των σχέσεων της τεχνολογίας και της παραγωγικότητας, συντελεί και η χρησιμοποίηση δημοσίων πόρων. Με κατεύθυνση προς την έρευνα, θα διαπιστωθούν όλοι εκείνοι οι λόγοι που δημιουργούν την τεχνολογική ανεργία και αποτελούν τροχοπέδη στην ανάπτυξη της απασχόλησης. Επιπλέον, με την χρήση δημόσιων πόρων, θα διευκολυνθεί και η γενικότερη ροή της γνώσης προς τις επιχειρήσεις για αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας.

2.5.6 ΚΡΑΤΙΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ

Όπως προαναφέρθηκε, για την αντιμετώπιση του φαινομένου της ανεργίας, καθοριστικό ρόλο παίζει το κράτος. Οργανώνοντας το εκπαιδευτικό σύστημα, προετοιμάζει τους νέους εφοδιάζοντάς τους με τις απαραίτητες δεξιότητες. Παράλληλα, προτείνεται η σύσταση νέων ανεξάρτητων οργανισμών, οι οποίοι να αφορούν στην απασχόληση των ανέργων. Στη χώρα μας, ο εκσυγχρονισμός του Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ.), αποτελεί ένα σημαντικό βήμα για την επίτευξη του στόχου αυτού.

Ήδη στην Ευρωπαϊκή Ένωση, έχουν συσταθεί δίκτυα συνεταιρισμών ανέργων, σε συνεργασία με την τοπική αυτοδιοίκηση. Τα δίκτυα αυτά, με τη συνδρομή εργατικών κέντρων και άλλων κοινωνικών φορέων, θα λειτουργούν εμπορευματικά, αλλά μη κερδοσκοπικά. Στόχος τους θα είναι η ανάπτυξη δραστηριοτήτων σε τομείς όπως το περιβάλλον, η ποιότητα ζωής, ο πολιτισμός και ο τουρισμός. Οι συνεταιρισμοί αυτοί θα μπορούν να χρηματοδοτούνται ταυτόχρονα από διαφορετικές πηγές. Ένα μέρος της χρηματοδότησης θα προέρχεται από τους χρήστες, ένα άλλο από το κράτος, από τις τοπικές αρχές και του διάφορους φορείς, αλλά και από ιδιώτες υπό τη μορφή δωρεών.

Ταυτόχρονα, δεν περιορίζεται η λειτουργία του Ο.Α.Ε.Δ. Αντιθέτως, θα πρέπει να εκσυγχρονιστεί, προκειμένου να συμβαδίσει με τις εξελίξεις που προκαλεί η τεχνολογική πρόοδος. Σε συνεργασία με τα εκπαιδευτικά ιδρύματα της χώρας, ή άλλους φορείς θα παρακολουθεί συστηματικά τις ανάγκες της επαγγελματικής κατάρτισης. Αναγκαία προϋπόθεση για να υλοποιήσει με επιτυχία το σκοπό συγκρότησής του, είναι ο προσανατολισμός των προγραμμάτων του, όχι μόνο για κάλυψη του εθνικού επιπέδου αλλά και του τοπικού.

- Γενικευμένη μείωση του χρόνου εργασίας χωρίς μείωση αποδοχών, (άρα αναδιανομή του παραγόμενου πλούτου)

άμεσα στις 35 ώρες και μέσα στην επόμενη πενταετία στις 32 ώρες.

2.5.7 ΝΕΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Στην Ευρώπη, οι νέες τεχνολογίες που σχετίζονται με την κοινωνία των πληροφοριών, αποτελούν βασικό τομέα της οικονομίας. Λόγω καταγραφής του γρήγορου ρυθμού ανάπτυξης, προβλέπεται ότι ο τομέας αυτός θα εξακολουθήσει να διευρύνεται με συνέπεια την απώλεια θέσεων εργασίας. Η απελευθέρωση των αγορών και η παγκοσμιοποίηση, απαιτεί την ανάπτυξη ενός ευρύτερου πλαισίου, το οποίο θα ενισχύσει τη δημιουργικότητα του εργατικού δυναμικού. Σε αυτό το πλαίσιο καλούνται να προσαρμοστούν οι επιχειρήσεις και οι κρατικοί φορείς.

Με άλλα λόγια, παρουσιάζεται επιτακτική η ανάγκη ενσωμάτωσης των νέων τεχνολογιών στην παραγωγική διαδικασία, ως αναπόφευκτο γεγονός. Η ενδυνάμωση του γενικού κοινωνικού και οικονομικού πλαισίου αποτελεί πρωταρχικό στόχο για την αντιμετώπιση της τεχνολογικής ανεργίας. Η δημιουργία ενός μακροοικονομικού περιβάλλοντος σταθερότητας, το άνοιγμα του διεθνούς εμπορίου και η αντιμετώπιση των μεταβολών στις δομές της οικονομίας, αποτελούν χαρακτηριστικά στα οποία καλούνται οι αγορές να προσαρμοστούν για να εξακολουθήσουν να λειτουργούν, ελαχιστοποιώντας τα προβλήματα.

Παράλληλα, απαιτείται στρατηγική σε τοπικό επίπεδο για ενσωμάτωση των νέων τεχνολογιών της πληροφορίας στην παραγωγική δομή μεμονωμένων περιοχών, ώστε να καλύπτονται πλήρως οι εξειδικευμένες ανάγκες τους. Με τη στήριξη και την προώθηση της βασικής υποδομής, η οικονομία οδηγείται στην νέα

πραγματικότητα κι εντάσσεται ομαλά στο διαρκώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον.

2.6 ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ «ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ» ΤΟΥ ΤΖΕΡΕΜΙ ΡΙΦΚΙΝ

Ο Τζέρεμι Ρίφκιν είναι Πρόεδρος του Ιδρύματος Οικονομικών Τάσεων των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής. Ασχολήθηκε διεξοδικά με την εφαρμογή των τεχνολογιών στον τομέα της παραγωγικής διαδικασίας και τις επιπτώσεις που αυτές επιφέρουν στην απασχόληση. Διερεύνησε τις τρέχουσες τάσεις της αγοράς εργασίας σε συνδυασμό με την εφαρμογή των νέων τεχνολογικών καινοτομιών και αναφέρθηκε στα πιθανά αποτελέσματα τους, καθώς και στην τρέχουσα πραγματικότητα³⁰.

Στο βιβλίο του «Το τέλος της εργασίας και το μέλλον της», περιγράφεται το μέλλον της αγοράς εργασίας ως δυσοίωνα. Εντοπίζει ως καθοριστικές αλλαγές την αντικατάσταση των εργαζομένων από τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές, την αδυναμία της αγοράς και του δημόσιου τομέα να αντεπεξέλθουν στις νέες συνθήκες της αυξανόμενης τεχνολογικής ανεργίας και της μειούμενης ζήτησης και τέλος τον διαρκώς συρρικνούμενο δημόσιο τομέα.

Η τεχνολογία κάνει την ανθρώπινη εργασία να μοιάζει απαρχαιωμένη. Όσο περισσότερο αυτοματοποιημένη είναι μια κοινωνία, τόσο λιγότερες θέσεις εργασίας θα υπάρχουν για τους εργαζόμενους. Ήδη σήμερα, τα ρομπότ έχουν αντικαταστήσει, στις αυτοκινητοβιομηχανίες για παράδειγμα, το εργατικό δυναμικό, ενώ στο προσεχές μέλλον οι υπολογιστές θα αναλαμβάνουν εργασίες που μέχρι σήμερα διεκπεραιώνουν υπάλληλοι. Με άλλα λόγια, ισχυρίζεται

³⁰ Μανδραβέλης, Πάσχος. *Συνέδριο των ευρωπαίων φοιτητών*, μετάφραση Παρασκευή Τατούλη. Αθήνα, 12/12/1998. Το κείμενο αυτό είναι μετάφραση ομιλίας που έγινε στην αγγλική γλώσσα. Πηγή: <http://www.medium.gr>.

ότι η ιστορία επαναλαμβάνεται στους χώρους των εργοστασίων. Οι ανειδίκευτοι εργάτες παραχωρούν τη θέση τους σε ειδικά καταρτισμένους μάνατζερ. Για παράδειγμα, ο βιομηχανικός τομέας δε θα απασχολεί στο μέλλον εργαζομένους. Στη δεκαετία του 1950 απασχολούσε το 33% του ενεργού πληθυσμού και σε δέκα χρόνια αναμένεται να απασχολεί μόλις το 12%. Στο τραπεζικό σύστημα, η κατάσταση δε διαφοροποιείται: 30% έως 40% των θέσεων εργασίας θα χαθούν μέσα στην επόμενη δεκαετία, εξαιτίας των νέων τεχνολογιών πληροφόρησης.

Ο Ρίφκιν αναλύει αρκετούς τομείς της οικονομίας της πληροφορίας, και παρατηρεί πως δεν υπάρχουν θετικές προβλέψεις όπως υποστηρίζουν ορισμένοι. Ορισμένοι βιομηχανικοί τομείς ή ακόμη και βιομηχανίες ολόκληρες καταστρέφονται, και στη θέση τους εμφανίζονται νέες. Το γεγονός αυτό όμως είναι καταστρεπτικό για την αγορά εργασίας. Διαπιστώνει ότι, παρά το γεγονός ότι η τεχνολογία δημιουργεί νέα πεδία για εξειδίκευση και νέα επαγγέλματα, με το πέρασμα του χρόνου, η ισορροπία αυτή ανατρέπεται. Περισσότερες θέσεις εργασίας καταργούνται τελικά παρά δημιουργούνται. Στις Ηνωμένες Πολιτείες μόνο, δύο εκατομμύρια θέσεων χάνονται ετησίως εξαιτίας της αυτοματοποίησης. Υποστηρίζει ότι τα παραπάνω ισχύουν ακόμη και σε τομείς που γνωρίζουν άνθηση, όπως οι τεχνολογίες πληροφόρησης.

Πάντως, γεγονός είναι ότι η προσέγγιση του Ρίφκιν, βασισμένη στα σημερινά δρώμενα στο χώρο της εργασίας, είναι σωστή. Σε κάθε περίπτωση που οι εργοδότες κρίνουν ότι είναι εφικτή η υποκατάσταση του ανθρώπινου δυναμικού με υπολογιστές ή ρομπότ, το πράττουν, αφού μακροπρόθεσμα μειώνεται το κόστος. «Για πρώτη φορά στην ιστορία του ανθρώπου η ανθρώπινη εργασία συστηματικά

υποβαθμίζεται στο βωμό της οικονομικής προόδου»³¹, γράφει ο ίδιος στο βιβλίο του.

«Διανύουμε την πρώτη φάση μιας μακροχρόνιας μετατόπισης από τη "μαζική εργασία" στην εξειδικευμένη εργασία των εκλεκτών, σε συνδυασμό με την αυξανόμενη αυτοματοποίηση στην παραγωγή αγαθών και στην παροχή υπηρεσιών. Εργοστάσια που δεν απασχολούν εργαζομένους και εικονικές εταιρείες "ξεπροβάλουν" στον ορίζοντα. Την ίδια στιγμή που η ανεργία βρίσκεται σε σχετικά χαμηλά επίπεδα, ενδέχεται να αυξηθεί σταθερά και απειλητικά σε τέσσερις δεκαετίες από σήμερα, όσο η διεθνής οικονομία επιχειρεί τη μετάβαση της στην εποχή της πληροφορίας»³².

Η άποψη που αναφέρει στο βιβλίο του σχετικά με το μέλλον είναι σωστή, εάν αναλυθεί με βάση τις τάσεις που επικρατούν σήμερα στην αγορά εργασίας. Η πρόβλεψή του αναφέρει ότι «μια οικονομία που δε θα βασίζεται σχεδόν καθόλου σε εργαζομένους είναι εντός προοπτικής»³³. Όμως, παρατηρούνται συνεχείς ανατροπές στο ευρύτερο οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον. Οι ασφαλείς προβλέψεις, δεν μπορούν να βασιστούν στην τρέχουσα πραγματικότητα, δεδομένου ότι σημειώνονται ταχύτατες μεταβολές. Ουσιαστικά, η πληροφορία είναι ένας τομέας της οικονομίας, ο οποίος δεν επιτρέπει για την ώρα τουλάχιστον την πλήρη γνώση και ανάλυσή του. Η παραγωγικότητα αναφορικά με την οικονομία της πληροφορίας δεν μπορεί να υπολογιστεί, γιατί αποτελεί μία νέα έννοια, συνεχώς μεταβαλλόμενη. Εφόσον στην οικονομία του μέλλοντος όπου αναφέρεται ο Ρίφκιν, οι καθοριστικοί παράγοντες της παραγωγής διαφέρουν κατά πολύ με τα σημερινά πρότυπα, τότε δεν μπορεί να αναφερθεί με σιγουριά τι θα συμβεί.

³¹ Ρίφκιν, Τζέρεμι. «Το τέλος της εργασίας και το μέλλον της», Νέα σύνορα – Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα, 1998.

³² Ρίφκιν, Τζέρεμι. «Το τέλος της εργασίας και το μέλλον της», Νέα σύνορα – Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα, 1998.

³³ Ρίφκιν, Τζέρεμι. «Το τέλος της εργασίας και το μέλλον της», Νέα Σύνορα – Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα, 1998.

Αναμφίβολα ορισμένα δεδομένα θα αλλάξουν στην αγορά εργασίας. Μια ανατροπή ήδη πραγματοποιείται στο πλαίσιο της οικονομίας της πληροφορίας και σχετίζεται με την αγορά εργασίας. Υπάρχουν πολλοί άνθρωποι στον τομέα των υψηλών τεχνολογιών που προσφέρουν τις υπηρεσίες τους υπό καθεστώς μερικής απασχόλησης. Διαθέτουν ένα συμβόλαιο με την επιχείρηση, αναλαμβάνουν ένα έργο, το φέρουν εις πέρας και τέλος πληρώνονται. Δεν έχουν καμία υποχρέωση στην εταιρία που τους προσλαμβάνει, ενώ αντίστοιχα και η επιχείρηση δεν έχει καμία υποχρέωση απέναντί τους.

Η παραπάνω μορφή εργασίας περιγράφει έναν νέο τρόπο απασχόλησης, όπως διαμορφώνεται μέσα στα πλαίσια της αγοράς της πληροφορίας. Υπεργολάβοι θα αγοράζουν πληροφορία με τη μορφή συνεχούς επιμόρφωσης και θα την πωλούν με τη μορφή προγραμμάτων σε εταιρείες. Η αμοιβή τους θα καταβάλλεται ή εφάπαξ ή θα συμμετάσχουν στα κέρδη. Σε μια οικονομία της πληροφορίας επίσης, προικισμένοι άνθρωποι έχουν τη δυνατότητα να συνεργαστούν, πωλώντας ένα πρόγραμμα και στη συνέχεια συμμετάσχουν στα κέρδη. Η εταιρεία που θα συσταθεί θα έχει διάρκεια ζωής όση ακριβώς και το πρόγραμμα. Για παράδειγμα, να τοποθετηθεί στο Διαδίκτυο ένα πρόγραμμα, στο οποίο να έχουν όλοι πρόσβαση και να μπορούν έναντι συγκεκριμένου αντιτίμου να αγοράσουν και τα μερίσματα να στέλνονται κατευθείαν στους τραπεζικούς λογαριασμούς των εταίρων.

Πρόκειται για μια νέα μορφή εργασίας. Η συγκεκριμένη μορφή απασχόλησης προϋπάρχει στην υφιστάμενη οικονομία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η αγορά του βιβλίου και της μουσικής. Στην εποχή μας, συγγραφείς και μουσικοί εργάζονται ως ελεύθεροι επαγγελματίες. Επεξεργάζονται ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα, δημιουργούν μια αξία, και συμμετέχουν στα κέρδη, με

τη μορφή δικαιωμάτων. Εδώ είναι ξεκάθαρη η αγορά και η πώληση πληροφορίας.

Οπότε, δημιουργείται μία οικονομία χωρίς θέσεις εργασίας, αλλά με ύπαρξη περιορισμένης εργασίας. Σύμφωνα με το Ρίφκιν, ενδεχομένως να πρόκειται πράγματι για το τέλος της εργασίας.

3. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Μετά από την παραπάνω ανάλυση του φαινομένου της ανεργίας, τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς και την επισταμένη παρουσίαση μίας μορφής της, που οφείλεται στην τεχνολογική πρόοδο, διαπιστώνονται τα εξής:

- Το πρόβλημα της ανεργίας μπορεί να μεταλλαχθεί με διάφορες μορφές. Η χώρα μας, αν και είναι ενταγμένη στην Οικονομική Νομισματική Ένωση, καλείται να το αντιμετωπίσει, αν και τα τελευταία χρόνια δεν παρουσιάζει κάποια ιδιαίτερη μεταβολή. Τα πραγματικά ποσοστά ανεργίας είναι υψηλότερα από τα στατιστικά γιατί:
 1. Δημιουργούνται θέσεις εργασίας μη σταθερού / μόνιμου χαρακτήρα.
 2. Οι υφιστάμενες θέσεις απασχόλησης ικανοποιούν πρόσκαιρες απαιτήσεις των ατόμων που τις καλύπτουν, εφόσον αφορούν ετεροαπασχόληση, μερική απασχόληση αντί για πλήρη κλπ.
- Η εισαγωγή νέων τεχνολογιών σε συνδυασμό με την παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, συντελούν στην ανάδειξη ενός νέου μοντέλου παραγωγής. Χαρακτηριστικό γνώρισμα αφενός αποτελεί η σταδιακή μείωση της μισθωτής εργασίας στο ολοένα αυξανόμενο παραγόμενο προϊόν, και αφετέρου η συρρίκνωση του πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα οικονομικής δραστηριότητας με τον παράλληλο γιγαντισμό του τομέα των υπηρεσιών.
- Η τεχνολογική εξέλιξη οδηγεί σε όλο και μεγαλύτερα επίπεδα την παραγωγή χωρίς να χρειάζεται την ανθρώπινη εργασία. Το πρώτο τεχνολογικό κύμα (1970-1985) με την πληροφορική, την ρομποτική και τις τηλεπικοινωνίες, είχε οδηγήσει σε

αύξηση της παραγωγής χωρίς να δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας. Το δεύτερο κύμα είναι πολύ πιο δραστικό. Μια σειρά ανθρώπινες δραστηριότητες, ακόμα και εκείνες που απαιτούν εξειδίκευση και εμπειρία αυτοματοποιούνται και εκτελούνται από μηχανές. Αυτό βέβαια σημαίνει ότι όσο θα αυξάνονται οι επενδύσεις που σχετίζονται με την εφαρμογή τεχνολογικών επιτευγμάτων, τόσο θα μειώνονται οι θέσεις εργασίας.

- Στα πλαίσια της νέας τάξης πραγμάτων για την οικονομία, ο ~~συνδυασμός πληροφορικής, τηλεπικοινωνιών και διαδικτύου~~ δημιουργεί νέους τύπους «ευέλικτης» εργασίας. Καταργούνται κατηγορίες επαγγελμάτων, στη θέση των οποίων καθιερώνονται νέες μορφές απασχόλησης. Σε γενικές γραμμές, ο ευέλικτος εργαζόμενος πρέπει να είναι σε μία διαρκή διαδικασία εκπαίδευσης και κατάρτισης, ώστε να προσαρμόζεται εύκολα στο μεταβαλλόμενο περιβάλλον. Παρατηρείται έτσι μία γενικότερη αλλαγή στη δομή των εργασιακών σχέσεων.
- Οι ομάδες που θα υποστούν άμεσα την εισβολή των νέων τεχνολογιών, θα είναι οι εργαζόμενοι χαμηλής εξειδίκευσης. Εκείνο το τμήμα του εργατικού δυναμικού που ακόμα καλύπτει τις ανάγκες για χειρωνακτική εργασία. Είναι ευρέως αποδεκτό, ότι οι ανάγκες αυτές ελαχιστοποιούνται, ενώ ολοένα και περισσότερο αυξάνεται η ζήτηση για εξειδικευμένα επαγγελματικά προσόντα, τα οποία απαιτούν την εξοικείωση με τις νέες τεχνολογίες. Οι εξελίξεις των τελευταίων ετών καταγράφουν τη συνεχώς αυξανόμενη ζήτηση για συγκεκριμένες δεξιότητες και αυτή η τάση τονίζει ακόμη περισσότερο τη σημασία της εξειδικευμένης επαγγελματικής κατάρτισης.
- Συνέπεια λοιπόν των παραπάνω, αποτελεί το γεγονός ότι η παραγωγική διαδικασία στηρίζεται πλέον ολοένα και

περισσότερο στη γνώση. Η παραδοχή αυτή προκύπτει από την αυξανόμενη χρήση τεχνολογικών επιτευγμάτων στην παραγωγή και την εισαγωγή του αυτοματισμού. Παράλληλα με την τεχνολογική ανεργία, μεταβάλλεται ο συνολικός τρόπος παραγωγής, ο οποίος παραδοσιακά στηριζόταν στις δυνατότητες των εργαζομένων.

- Αν και αναλύονται τα αρνητικά αποτελέσματα της εισαγωγής των νέων τεχνολογιών στην παραγωγή, δεν πρέπει να λησμονηθεί η συμβολή τους στην γενικότερη ανάπτυξη. Δεν είναι δυνατόν να κατηγορηθεί αποκλειστικά και μόνο η τεχνολογία, για τη δημιουργία της ανεργίας. Η πρόοδος των επιστημών οδηγεί στην ανάπτυξη και κατά συνέπεια στην υψηλότερη ποιότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών. Παρατηρείται δηλαδή, αύξηση του βιοτικού επιπέδου και βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης. Επομένως θα ήταν παράλογη η καταδίκηση της τεχνολογίας, ως αποκλειστικός υπεύθυνος για τη δημιουργία δυσμενών καταστάσεων στην οικονομία.
- Αυτό που πρέπει να γίνει είναι, η αύξηση της παραγωγικότητας από την εφαρμογή των νέων τεχνολογιών, να συμβαδίσει με την ταυτόχρονη ανάπτυξη της αγοράς. Επισημαίνεται, ότι η Κοινωνία της Πληροφορίας είναι μία πρόκληση – πρόσκληση, και μία δέσμη νέων επαγγελματικών ευκαιριών οι οποίες πρέπει με κάθε τρόπο να αξιοποιηθούν. Ως επακόλουθο θα προκύψει όχι η μείωση των θέσεων εργασίας, αλλά αντίθετα η δημιουργία νέων στους νέους τομείς παραγωγής.
- Τέλος, συμπεραίνεται ότι η τεχνολογία είναι ικανή να οδηγήσει σε σημαντικές εξελίξεις όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας, αρκεί να ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα και να υπάρξει η αντίστοιχη υποδομή ώστε να προληφθούν τα πιθανά προβλήματα της ανεργίας. Και για να μην επαληθευτεί ο στίχος

του άγγλου ποιητή Τ.Σ. Έλιοτ «... γνώση που χάθηκες μέσα στην πληροφορία ...», το ζητούμενο δεν θα πρέπει να είναι απλώς η συγκέντρωση νέων τεχνολογιών και καινοτόμων πληροφοριών, αλλά η δημιουργία εκείνων των υποδομών που θα εντάξουν και θα μετατρέψουν τη διάσπαρτη πληροφορία σε γνώση.

4. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η τεχνολογική ανάπτυξη και η εφαρμογή των επιτευγμάτων της προόδου, μετέβαλλαν σε μόνιμη βάση το χαρακτήρα της εργασίας. «Η εργασία με τις επιτυχημένες επιχειρήσεις δεν ακολουθεί πια το παλιό εργασιακό πρότυπο, με τις ιεραρχικές αλυσίδες διαβίβασης των εντολών, το στενό καταμερισμό προϊόντων και το μεγάλο ποσοστό ανειδίκευτου εργατικού δυναμικού. Αντίθετα, απαιτεί ευέλικτους, προσαρμόσιμους και πολλαπλά ειδικευμένους εργαζόμενους. Η απασχόληση εξαρτάται περισσότερο από τα υψηλά προσόντα και την προσαρμοστικότητα»³⁴.

Μέσα σε αυτά τα διαρκώς μεταβαλλόμενα πλαίσια, η αγορά εργασίας καλείται να προσαρμοστεί, ανταποκρινόμενη στις νέες ανάγκες του οικονομικού περιβάλλοντος. Όμως, λόγω της ταχύτητας των εξελίξεων, δεν είναι πάντα σε θέση να απαντήσει εγκαίρως στις προκλήσεις. Έτσι, οδηγείται σε καταστάσεις δυσαρμονίας, όπως η εμφάνιση της τεχνολογικής ανεργίας.

Το φαινόμενο της τεχνολογικής ανεργίας, προκλήθηκε από την προσπάθεια της οικονομίας για εξοικονόμηση εργασίας, μέσω της εφαρμογής των τεχνολογιών πληροφορικής και αυτοματοποίησης.

³⁴ Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, «Στρατηγικές για τις θέσεις εργασίας στην Κοινωνία της Πληροφορίας», 2000.

Το γεγονός αυτό προκάλεσε αλλαγές στις μέχρι τότε απαιτούμενες δεξιότητες για την εκτέλεση μιας εργασίας, τόσο στο χώρο της παραγωγής, όσο και στο χώρο των υπηρεσιών και σε συνδυασμό με τη δημιουργία νέων επαγγελμάτων και την απαξίωση άλλων, παρατηρήθηκε έξαρση του προβλήματος.

Για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων των τεχνολογικών αλλαγών ως προς το μέγεθος και τη δομή της απασχόλησης, προτείνονται διάφορα μέτρα. Η κατάρτιση του εργατικού δυναμικού, μέσα από εκπαιδευτικά προγράμματα σύμφωνα με τα νέα πρότυπα, συνιστά μία προτεινόμενη λύση που καλούνται σήμερα να αξιολογήσουν οι κυβερνήσεις των κρατών. Ενδεχομένως να απαιτείται επαναπροσδιορισμός των υπολοίπων μέτρων, εφόσον κυριαρχεί πλέον μία νέα τάξη πραγμάτων. Ως εκ τούτου, πιθανών να μην υφίσταται μία άμεση και αποτελεσματική λύση του προβλήματος και το αναμενόμενο αποτέλεσμα να εμφανιστεί σε βάθος χρόνου.

«Σίγουρα τα προβλήματα που θα προκύψουν από την τεχνολογία στο μέλλον δεν τα ξέρουμε. Από την άλλη, όμως, δεν ξέρουμε και τα θετικά και ευεργετικά που έχει να προσφέρει στον άνθρωπο. Σκόπιμο θα ήταν να δούμε πως μπορούμε να βοηθήσουμε από την δική μας μεριά, να εργαστούμε για την επίλυση των υπαρχόντων προβλημάτων αλλά και για την πρόληψη των μελλοντικών. Αναμφισβήτητα, αυτό είναι κάτι πολύ δύσκολο, αλλά η απόρριψη της τεχνολογίας μόνο σε οπισθοδρόμηση και στασιμότητα μπορεί να οδηγήσει.»³⁵

³⁵ Τσώλης, Ζ. «Έτσι θα πολεμήσουμε την ανεργία - Οι θέσεις της Ελλάδας για το έκτακτο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισσαβόνας», *Το Βήμα*, σελ.: Α24, Κωδικός άρθρου: Β12859Α241, ID: 219382, Επιστολή του κ. Κ. Σημίτη προς τον πορτογάλο πρωθυπουργό κ. Αντόνιο Γκουτέρες, 27/02/2000.

5. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

5.1 ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Βουτυρά, Μ. «Προς ένα ελαστικό Εργατικό Δίκαιο», Ε.Ε.Δ., 1977.
2. Γεωργακοπούλου, Βασιλική. «Αγορά Εργασίας και σύγχρονες εργασιακές σχέσεις», εκδόσεις ΙΝ.Ε. / Ο.Τ.Ο.Ε., Αθήνα, Ιούνιος 1995.
3. Γεωργακοπούλου, Βασιλική. «Λευκή Βίβλος για την ανάπτυξη, την ανταγωνιστικότητα και την απασχόληση», εκδόσεις ΙΝ.Ε. / Ο.Τ.Ο.Ε., Αθήνα, Ιανουάριος 1994.
4. Γεωργακοπούλου Βασιλική. και Γ. Κουζή, «Ευελιξίες και νέες εργασιακές σχέσεις», εκδόσεις ΙΝ.Ε. / Γ.Σ.Ε.Ε., 1996.
5. Δεδουσόπουλος, Α. «Οικονομική της Εργασίας: Η Προσφορά Εργασίας», Ο Πολίτης, 1995.
6. Δεδουσόπουλος, Α. «Πολιτικές για την Αγορά Εργασίας στο τέλος του 20ου αιώνα», εκδόσεις ΙΝ.Ε. / Γ.Σ.Ε.Ε., 1995.
7. Δεδουσόπουλος, Α. «Οικονομική Θεωρία, Δημόδης Φιλολογία και εκλογικεύσεις: Η Περίπτωση της Μισθωτής Απασχόλησης και της Ανεργίας στο Διαστήσεις της Κοινωνικής Πολιτικής Σήμερα», Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, 1993.
8. Δεδουσόπουλος, Α. «Οικονομική της Εργασίας - Η Προσφορά Εργασίας», τόμος Α, Ο Πολίτης, 1995.
9. Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα, Εκδοτικός Οργανισμός Πάπυρος, Αθήνα, 1994.
10. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας (Ε.Σ.Υ.Ε.).

11. Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, «Λευκό Βιβλίο, Ανάπτυξη, Ανταγωνιστικότητα, Απασχόληση. Οι προκλήσεις και η αντιμετώπισή τους για τη μετάβαση στον 21ο αιώνα», Βρυξέλλες, 1994.
 12. Έρευνα Εργατικού Δυναμικού για το έτος 1999.
 13. Έκθεση της Κομισιόν για την Απασχόληση (2000).
 14. Ετήσια Έκθεση 2005 για την Ελληνική Οικονομία και Απασχόληση, Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε.
-
15. «Η απασχόληση στην Ευρώπη», Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, ετήσια έκδοση, 1996.
 16. Ημερίδα με θέμα: «Διαχείριση καινοτομίας και μεταφορά τεχνολογίας», από το δικτυακό τόπο: www.makine.gr/makine/aristeia/enothta_8/804.htm#2
 17. «Η νέα τεχνολογία απειλή για το μέλλον της απασχόλησης», Ναυτεμπορική, 17/01/2002.
 18. «Η τεχνολογική ανεργία». Οικονομικά χρονικά, τεύχος 74, εκδόσεις Οικονομικού Επιμελητηρίου, 1999.
 19. Ιωακείμογλου, Η. «Κόστος εργασίας, ανταγωνιστικότητα και συσσώρευση κεφαλαίου στην Ελλάδα (1960-1992)», εκδόσεις ΙΝ.Ε. / Γ.Σ.Ε.Ε., 1993.
 20. Ιωαννίδης, Ευάγγελος. «Τεχνολογία, Δεξιότητες και Απασχόληση στην Ελλάδα: Διάρθρωση και Τάσεις», Ε.Ι.Ε., Αθήνα, 1999.
 21. Ιωάννου, Χ. «Ευρωπαϊκή ενοποίηση και εργασιακές σχέσεις», Επιθεώρηση Εργασιακών Σχέσεων, 1996.
 22. Καρβούνης, Σωτήρης. «Βιομηχανία και Οικονομικές Επιστήμες - Διαχείριση Τεχνολογίας και Καινοτομίας», 1995.

23. «Κοινωνικός διάλογος και νέες τεχνολογίες», εκδόσεις ΙΝ.Ε. / Ο.Τ.Ο.Ε., Αθήνα 1995.
 24. Κουζή, Γ. «Λευκή Βίβλος, απασχόληση και εργασιακές σχέσεις», εκδόσεις Ιαμός, Αθήνα, 1994.
 25. Κουζή, Γ. «Το φαινόμενο της απασχόλησης: Βασικά χαρακτηριστικά και προσδιοριστικοί παράγοντες ανάπτυξής του», εκδόσεις του ΙΝ.Ε. / Γ.Σ.Ε.Ε., τεύχος 3, Ιούλιος - Σεπτέμβριος 1995.
-
26. Κρουσταλλάκη, Π. «Η παρούσα κοινωνική συγκυρία, οι μισθωτοί και οι σύγχρονες εργασιακές σχέσεις», ΔΕΝ, τεύχος 53, 2003.
 27. Κωνσταντακόπουλος, Γιώργος. «Χρόνος εργασίας, ευελιξία και ανεργία», από το δικτυακό τόπο: <http://www.anasyntaxi.com/13gk.htm>, 30/01/2006.
 28. Κωνσταντινόπουλος, Χ. «Θεσμοί και Φορείς Καταπολέμησης της Ανεργίας στην Ελλάδα: 1920-1992», εκδόσεις ΟΑΕΔ, 1993.
 29. Λινάρδου-Ρυλμόν, Π. «Αλλοδαποί εργαζόμενοι και αγορά εργασίας στην Ελλάδα», εκδόσεις ΙΝ.Ε. / Γ.Σ.Ε.Ε., 1993.
 30. Μανδραβέλης, Πάσχος. Ένθετο «New Millennium», *Τύπος της Κυριακής*, 26/07/1998.
 31. Μανδραβέλης, Πάσχος. «Συνέδριο των Ευρωπαίων φοιτητών στην Αθήνα», μετάφραση Παρασκευή Τατούλη, από το δικτυακό τόπο <http://www.medium.gr> 12/12/1998.
 32. «Μελέτη Αξιολόγησης του Συστήματος Ταχύρυθμης Επαγγελματικής Κατάρτισης», Κέντρο Έρευνας Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών, ΟΑΕΔ, 1994.

33. Μήτσιος, Γιάννης. «Ο Τζέρεμι Ρίφκιν, η Ευρώπη, η Αμερική και το μέλλον της Ελλάδας», κωδικός άρθρου: B12515S061, ID: 130191, *Το Βήμα*, 10/01/1999.
34. «Μισθοί και ανταγωνιστικότητα», εκδόσεις ΙΝ.Ε. / Γ.Σ.Ε.Ε., τεύχος 6, Σεπτέμβριος 1995.
35. Ναξάκης, Χαρίλαος και Λ. Ζάραγκας. «Οι επιδράσεις των εργασιακών σχέσεων στην απασχόληση και την ανεργία: Διεθνές και Ευρωπαϊκή Εμπειρία», *Επιθεώρηση Εργασιακών Σχέσεων*, τεύχος 14, 1999.
36. Ναξάκης, Χαρίλαος. «Ανεργία: Μύθοι και Πραγματικότητα», Εναλλακτικές Εκδόσεις, 2001.
37. Ντεμούσης, Μιχάλης. «Τεχνολογική ανεργία», κωδικός άρθρου: B12472D171, *Το Βήμα*, 15/03/1998.
38. Ντεμούσης, Μιχάλης. κωδικός άρθρου: B12472D171, *Το Βήμα*, 15/03/1998.
39. «Περισσότερες απολύσεις για μεγαλύτερα κέρδη. Οι εργασιακές σχέσεις στη δίνη της μικροηλεκτρονικής ανασυγκρότησης», *Επιστημονική Σκέψη*, τεύχος 40, 1988.
40. Ρέλλος, Μιχάλης. «Τα 4 μεγάλα προβλήματα των μελλοντικών κοινωνιών», *Διεπιστημονική Επιθεώρηση*.
41. Ρίφκιν, Τζέρεμι. «Το τέλος της εργασίας και το μέλλον της», Νέα σύνορα – Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα, 1998.
42. Ρίφκιν, Τζέρεμι. «Ο αιώνας της βιοτεχνολογίας, γενετικό εμπόριο και η αυγή του νέου κόσμου», μετάφραση Ανδριανή Αλαβάνου, Νέα σύνορα – Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα, 1998.
43. Ρίφκιν, Τζέρεμι. «The European Dream. How Europe's Vision of the Future is Quietly Eclipsing the American Dream», Penguin, Νέα Υόρκη, 2004.

44. Ρόκος, Δ. «Ευρωπαϊκή ενοποίηση. Μια ολιστική προσέγγιση. Εννοιολογικές διασαφηνίσεις και προϋποθέσεις συνεργασίας και ολοκλήρωσης». Επιστημονικό Συνέδριο: «Ευρώπη. Ιδέες, συλλογικές νοοτροπίες και πραγματικότητες», Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Σεπτέμβριος 1992 και *Ουτοπία*, τεύχος 4, Δεκέμβριος 1992.
45. Ρόκος, Δ. «Ο Ρόλος του Σύγχρονου Διεπιστημονικού Τεχνικού Πανεπιστημίου». *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, τεύχος 6, Αθήνα, Δεκέμβριος 1991.
46. Ρόκος, Δ. «Όψεις των κρατικών πολιτικών για την πανεπιστημιακή παιδεία και έρευνα στην Ελλάδα της μεταπολίτευσης. Κριτική Προσέγγιση, τάσεις και προοπτικές». Πρακτικά, 2^ο Επιστημονικό Συνέδριο: «Το Πανεπιστήμιο στην Ελλάδα σήμερα. Οικονομικές, Κοινωνικές και Πολιτικές διαστάσεις 28.11 - 1.12.1990», Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, Πάντειο Πανεπιστήμιο Πολιτικών και Κοινωνικών Επιστημών, Αθήνα, 1991.
47. Σιώτης, Κωνσταντίνος. Στην παρουσίαση του βιβλίου του Τζέρεμι Ρίφκιν, «Το τέλος της εργασίας», Κωδικός άρθρου: B14303S061, ID: 266019, *Το Βήμα*, 31/10/2004.
48. «Στην ανεργία 500.000 τραπεζικοί», *Τα Νέα*, 18/01/1996.
49. «Σύγχρονος έλληνας εργαζόμενος» και «Ο εργαζόμενος μετά την κύρια απασχόλησή του», εκδόσεις ΙΝ.Ε. / Γ.Σ.Ε.Ε., 1996.
50. Τσώλης, Ζ. κωδικός άρθρου: 12859A241, ID: 219382, *Το Βήμα*, 27/02/2000.
51. Τσώλης, Ζ. «Έτσι θα πολεμήσουμε την ανεργία: Οι θέσεις της Ελλάδας για το έκτακτο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισσαβόνας», κωδικός άρθρου: B12859A241, ID: 219382,

επιστολή του κ. Κ. Σημίτη προς τον πορτογάλο πρωθυπουργό κ. Αντόνιο Γκουτέρες, Το Βήμα, 27/02/2000.

52. Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων «Η Ευρώπη από το Α έως το Ω : Οδηγός της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης», 1997.

5.2 ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Brown, Clair. «Unemployment Theory and Policy, Industrial Relations», 1983.
2. Calmforms, L. «What can we expect from Active Labor Market Policy», Institute for International Economic Studies, Reprint Series No 546, Stockholm University, 1995
3. Commission of the European Communities, «White Paper on Education and Training. Teaching and Learning. Towards the Learning Society», Brussels, 29/11/1995.
4. «Employment observatory seminar», Athens, 18-19/04/1994.
5. Freeman, Chris. And Luc Soete. «Εργασία για όλους ή μαζική ανεργία; ο ρόλος της πληροφορικής στην τεχνολογική αλλαγή στο κατώφλι του 21ου αιώνα», μετάφραση Κλήτος Παρασκευόπουλος, Θεμέλιο, Αθήνα, 2000.
6. Finnegan, William. «Cold new world», Random House, New York, 1998.
7. Gallie, Dankan. And Catherine Mash. «Social change and the experience of unemployment», Oxford University Press, London, 1999.

8. Gill, Colin. «Work, Unemployment and the New Technology», Polity Press, London, 1998.
9. Katsoulacos, Y. «The Employment Effect of Technical Change: A Theoretical Study of New Technology and the Labor Market», Wheatsheaf Books, Brighton, 1986.
10. Katsoulacos, Y. «Product Innovation, Growth and Employment», Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 1999.
11. Layard, R. and S. Nickell, «Unemployment: Macroeconomic Performance and the Labor Market», Oxford University Press, London, 1991.
12. OECD. «Labor Market Policies for the 1990s», 1990.
13. Phelps, E.S. «Microeconomic Foundations of Employment and Inflation Theory», Norton, 1970.
14. Rehn, C. «Swedish Active Labor Market Policy: Retrospect and Prospect», στο A Symposium Active Labor Market Policies: Lessons from Abroad, Industrial Relations, 1985.
15. Robin, «Τεχνολογικές μεταλλαγές, αποτελμάτωση της σκέψης», *Le monde diplomatique*, τεύχος 3, 1993.
16. Schmidt, G. and B. Reissert, G. Bruche. «Unemployment Insurance and Active Labor Market Policy: An International Comparison of Financing Systems», Wayne State University Press, New York, 1992.
17. Stoneman P. «The Economic Analysis of Technological Change», Oxford University Press, Oxford, 1983.
18. Wilensky, H. «Nothing Fails like Success: The Evaluation - Research Industry and Labor Market Policy», στο A Symposium Active Labor Market Policies: Lessons from Abroad, Industrial Relations, 1985.

19. Williams, B. «Technical change, employment and hours», LSE Centre for Labor Economics, 2003.

5.3 ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

1. europa.eu.int/constitution/1000debates/pdf/key_issues/key_issues_el.pdf -
2. www.infosociety.gr
3. www.euro2day.gr
4. www.bicipirus.gr
5. www.inade.gr/forum/Mitsios_02.htm - 19k
6. www.statistics.gr
7. www.undp.org/hdr2001/chaptertwo.pdf
8. www.oenge.gr/theseisygeias.htm
9. www.esfhellas.gr/index.asp?lett=%CB&node=35
10. hyperion.math.upatras.gr/courses/soctech
11. www.lawnet.gr/pages/eofn
12. www.manosvassilakis.gr/istoselida/dimosiefseis/anergia
13. www.ine.otoe.gr
14. www.makine.gr/makine/aristeia/enothta_8/804.htm#2
15. www.anasyntaxi.com/13gk.htm
16. www.adlink.gr
17. www.opendoors.gr/socialtracing/thesaurus.asp
18. europa.eu.int

19. www.kepe.gr
 20. www.vouliefivon.gr/showpraktikadetails
 21. www.papaki.panteion.gr
 22. www.kapatel.gr.
 23. www.google.gr
 24. www.naftemporiki.gr
 25. tanea.dolnet.gr
-
26. www.in.gr
 27. www.eone.gr
 28. www.express.gr